

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
на тему:

**«РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ»**

Виконала:
студентка II курсу, 61 групи
спеціальності 013
«Початкова освіта»
Сірик Оксана Василівна

Науковий керівник:
к. пед. н., доцент
Кміть Олена Володимирівна

Чернігів – 2022

Роботу подано до розгляду «___» _____ 20__ року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри мов та методик їх викладання протокол № _____ від «___»

_____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. Кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ.....	10
1.1. Дидактичні основи успішного розвитку зв'язного мовлення учнів першого, другого класів.....	10
1.2. Сутність технології критичного мислення для формування вмінь зв'язного мовлення учнів першого, другого класів.....	21
1.3. Лінгвістичні основи навчання зв'язного мовлення школярів першого, другого класів із застосуванням технології критичного мислення.....	30
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ З'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	41
2.1. Підсистема вправ для навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення.....	41
2.2. Модель навчання зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення у початкових класах.....	51
2.3 Організація та проведення педагогічного експерименту.....	60
Висновки до розділу 2.....	70
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
АНОТАЦІЇ.....	85
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

В реаліях розвитку нашого суспільства, головне завдань нової школи стає підготовка людини з розвинутою гуманітарною культурою та мисленням. Найголовніше це перехід від знань як цілі до знань в результаті мислення. Формування комунікативної компетентності учнів постає, як перше та найголовніше питання в освітньому процесі.

Однією з важливих проблем нової методики навчання мови є формування умінь і навичок зв'язного мовлення. Закон України «Про освіту» визначає, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної реалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [8, с.1]. Під час навчання дитина найбільш яскраво проявляє себе у процесі спілкування. Спочатку з раннього дитинства, потім із школи закладається перший фундамент в опануванні умінь і навичок зв'язного мовлення та комунікації. Головним завданням шкільної освіти є набуття дітьми знань, умінь і навичок спілкування. Останнім часом метою освіти є мотивація до навчання, пізнання і творчість протягом усього життя та формування здатності до відновлення компетентностей. Якщо раніше метою навчання було засвоєння знань і вмінь, то в теперішній час Нова українська школа пропонує формувати у здобувачів освіти вміння вчитися протягом усього життя.

Розвиток зв'язного мовлення учнів є основною проблемою сучасної освіти в умовах Нової української школи. Вступ до першого класу дитини тісно пов'язаний зі зміною її діяльності, засвоєнням нової соціальної ролі, соціалізації та розширенням кола комунікативних зв'язків. Основного значення набуває формування у молодших школярів широкого мовного кругозору, вміння користуватися яскравими можливостями мови, розвиток творчого потенціалу та комунікації, що є підґрунтям зв'язного мовлення та висловлювання. Адже завдяки зв'язному мовленню реалізується головна комунікативна функція мови. Зв'язне мовлення – це найвища форма мови як

розумової діяльності, яка визначає рівень розумового та мовного розвитку дитини. Зв'язне мовлення є самостійним видом мовно - розумової діяльності та разом з тим виконує головну важливу роль у виховному та навчальному процесі.

Процес навчання у першому класі і початковій школі взагалі, направлене на формування загальної культури, пізнавального інтересу, буде фундаментом для самостійної реалізації можливостей особистості, та забезпечує соціальну успішність людини в умовах інноватики інформаційного суспільства.

Мова допомагає людині висловити особисте волевиявлення, передати інформацію, та впливати на оточуючих, дає емоційно-експресивну оцінку подіям. Учні необхідно навчитися висловлювати свою думку більш повно, донести її до слухача образно і яскраво, сприяючи найбільш глибокому її розкриттю. Вагоме значення в житті людини має володіння мовою, мовленнєвими навичками так як мова пов'язана зі спілкуванням та комунікативною функцією.

В учнів молодших класів простежується бідність, обмеженість, неточність словникового запасу, труднощі у відчутті різниці лексичного значення слів. Діти дуже рідко бувають ініціаторами в спілкуванні, ігри не підтримуються розповіддю. Це уповільнює розвиток творчих процесів та потребує цілеспрямованої роботи вчителя.

Навчальний процес має важливе значення у розвитку зв'язного мовлення, оскільки вчитель формує в учнів першого, другого класів уміння й навички мовлення, в результаті - учні навчаються висловлювати свої думки в усній чи письмовій формі граматично правильно, логічно та послідовно. І як наслідок поступово формують своє усне діалогічне і монологічне мовлення.

В рамках Нової української школи перед учителями стоїть завдання розвинути у дітей молодшої початкової школи такі ключові компетентності: вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати

факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях; активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади.

Основною формою пізнавальної діяльності дитини є мислення. Головними діями якого виступають порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, конкретизація. Засобом висловлювання мислення є мова. Опанування зв'язного мовлення молодших школярів сприяє розвитку мислення дітей, удосконалює і збагачує спосіб вираження ними власної думки новими, інноваційними засобами.

Важливою психологічною складовою мови є думка, тому ефективність її розвитку є поповнення думки. Як говорив С.Л. Рубінштейн «в мові ми формуємо думку, але формуючи її, ми скрізь її формуємо...» Як висновок, можемо говорити про зворотний вплив мовлення на мислення. Опрацювання думки сприяє послідовному, чіткому її викладу. Як писав М.І. Жинкін «Мова – це канал розвитку інтелекту... Чим раніше буде засвоєна мова, тим легше і повніше будуть засвоюватися знання» [28, с.24]. Мовлення дитини тісно пов'язане з мисленням. Мовленнєвий розвиток сприяє формуванню думки та удосконалює її.

Унікальністю покоління, яке народилося в епоху цифрових технологій є відходження від традиційних форм соціалізації. Унікальність мислення сучасного учня висуває перед учителем задачу впроваджувати в навчальний процес новітні технології так, щоб навчити його мислити, будувати зв'язні висловлювання, розмірковувати.

Багато психологів, науковців-педагогів присвячували роботи темі розвитку зв'язного мовлення. Вищевказану тему вивчали такі вчені, М.М. Подд'яков, В.В. Гербова, Ф.А. Сохіна, , О.С. Ушакова та багато інших. У психолінгвістиці, психології проблему мовлення розглядають зі сторони спілкування, комунікації такі вчені: Ю.Б.Гиппенрейтер, Т.М.Дрідзе,

О.О.Леонтъєв, О.К.Маркова, Л.О.Петровська, Є.Ф.Тарасов, Г.П.Щедровицький. З психологічного аспекту розвитку монологічного мовлення присвячені роботи С.Л. Рубінштейна, Л.С. Виготського, А.А. Леонтъєва та інших вчених. Також велику увагу монологічному мовленню молодших школярів приділяють в роботах Н.С. Різдяного, М.Р. Львова, Т.А. Ладиженської. Головна функція мови – комунікативна висвітлюється в працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, Ф.А. Сохіна, А.А. Леонтъєва та інших.

Критичне мислення є основною технологією формування зв'язного мовлення. Успішний розвиток зв'язного мовлення неможливий без формування критичного мислення на уроках української мови, адже методи роботи за цією технологією вчить учня правильно бачити проблеми, аналізувати, синтезувати інформацію з будь-яких джерел, оцінювати, осмислювати та, будуючи розповідь, формулювати, висловлювати свою думку.

Засвоєння мовленнєвих навичок сприяє розвитку особистості школяра, що веде до пізнання дітьми нових явищ реальної дійсності.

Актуальність вище зазначеної проблем обумовлена насамперед підвищенням якості української освіти, шляхом формування особистості дитини, її готовності до самореалізації, творчої активності, життя в демократичному суспільстві. Учні першого, другого класів мають проблеми зі зв'язним висловлюванням, їх лексичний словник дуже бідний і, володіючи лише розмовно-побутовою мовою, їм важко висловити свої думки. Тому саме розвиток технології критичного мислення, інноваційних, інтерактивних методів роботи сприяє ефективному розвитку зв'язного мовлення на уроках навчання грамоти в першому класі.

Об'єкт дослідження процес формування умінь зв'язного мовлення учнів першого, другого класів.

Предмет дослідження методика навчання учнів першого, другого класів зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення.

Метою дослідження є обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка методики формування вмінь зв'язного мовлення учнів 1, 2 класів за допомогою технології критичного мислення.

Для досягнення мети дослідження ми окреслили наступні **завдання**:

- вивчити поняття «критичне мислення», «технологія критичного мислення»;

- розглянути теоретичні основи розвитку зв'язного мовлення, формування цієї компетентності в учнів молодшого шкільного віку за допомогою технології критичного мислення;

- розробити, обґрунтувати підсистему вправ для навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення та створити модель цього навчання;

- провести педагогічний експеримент, проаналізувати та узагальнити його результати.

Гіпотеза дослідження - етапи формування вмінь зв'язного мовлення учнів 1, 2 класів буде ефективнішим, якщо в навчальному процесі застосовувати розроблену методику.

Для досягнення поставлених завдань нами застосовувались наступні **методи дослідження**: аналіз методичної, наукової, та педагогічної літератури, нормативних документів; спостереження за мовленням учнів на уроках; педагогічний експеримент, який складався з констатувального, формувального та контрольного етапів; методи математичної статистичної обробки; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Наукова новизна полягає у розробленні, створенні науково обґрунтованої підсистеми вправ для навчання зв'язного мовлення учнів молодших початкових класів на основі технології критичного мислення, розробленні моделі навчання.

Практична значущість одержаних результатів. Розроблений нами комплекс вправ на основі технології критичного мислення та узагальнений

теоретичний матеріал може використовуватися під час навчального процесу у початкових класах для формування вмінь зв'язного мовлення.

Апробація. IV Всеукраїнському онлайн-форумі « Креативні вчителі: стратегії успіху » (КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» 16 червня 2022 року), VIII Всеукраїнській мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (Міжнародний гуманітарний університет південний регіональний центр Національної академії правових наук України 24 червня 2022 рік) Міжнародна інтернет – конференція «Пріоритетні напрямки наукового розвитку в період військового стану (24 червня 2022 року)». V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення» (Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка 9-10 червня 2022 року). Також під час навчального процесу в ЗЗСО № 6 міста Чернігова.

Публікації. В процесі дослідження теми було опубліковано тезу на тему: «Розвиток зв'язного мовлення в першокласника за допомогою технологій критичного мислення» в збірнику матеріалів VIII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції «Чорноморські наукові студії» Міжнародного гуманітарного університету південний регіональний центр Національної академії правових наук України від 24 червня 2022 року.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, 6 додатків, списку використаної літератури (33 найменувань). Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 98 сторінок, обсяг основного тексту 81 сторінка. Робота містить 5 таблиць та 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

1.1. Дидактичні основи успішного розвитку зв'язного мовлення учнів першого, другого класів

Однією з важливих проблем нової методики навчання мови є формування вмінь і навичок зв'язного мовлення. У ключових компетентностях державного стандарту початкової освіти зазначено, що «вільне оволодіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [19,с.125]. За своєю сутністю та соціальним баченням мова – явище унікальне: вона є засобом спілкування, збагачення і засвоєння знань, формою передачі інформації, частиною національно – духовної культури. Головною ціллю у вивченні мови є формування комунікативної компетенції, пов'язаної з опануванням усіма видами мовленнєвої діяльності і культурою мовлення. Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей. [19,с.127].

За Державним стандартом початкової освіти мовно-літературна освітня галузь передбачає, що учні повинні вміти усно комунікувати з іншими;

сприймати, аналізувати, критично оцінювати інформацію та використовувати її для збагачення власного досвіду [23].

Метою навчання є опанування, перш за все, це базової лінгвістичної освіти - знань про мовленнєву систему, структурні одиниці, її рівні, та знання норм літературної мови. На цій базі відбувається формування вмінь і навичок осмисленого використання мовних ресурсів у сферах суспільного життя під час мовленнєвої діяльності. На шляху вивчення української мови в школі необхідно реалізувати три основних завдань, тісно пов'язаних між собою:

1) дати дітям знання з мови та навчити використовувати їх у практиці спілкування;

2) розвивати мислення, здібності і творчі вміння;

3) виховувати національно свідому особистість.

З метою визначення доцільності навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення, вважаємо за потрібне уточнити методичні принципи організації цього процесу.

У початковій школі загальноосвітнього закладу навчання дітей рідної мови здійснюється на основі дидактичних принципів. У дидактиці, під принципами мають на увазі основні нормативні положення, якими необхідно керуватися, щоб процес навчання був ефективним. Методика тримається на принципах, розроблених дидактикою, і пояснює їх стосовно предметної специфіки. Принципи навчання - це початкові теоретичні положення, спираючись на які, вчитель добирає методи, засоби та прийоми навчання, оцінює його ефективність.

Методика навчання мови висуває загально дидактичні та методичні принципи.

До загально дидактичних відносяться такі принципи:

- принцип виховного навчання;
- принцип єдності навчання з життям, теорії з практикою;
- принципи усвідомленості;
- принцип послідовності;

- принцип систематичності навчання;
- принципи науковості;
- принцип наочності, творчої активності;
- принцип доступності навчання;
- принцип міцності засвоєння знань;
- принцип розвивального навчання;
- принцип колективного характеру навчання;
- принцип врахування індивідуальних особливостей дітей.

Всі принципи пов'язані між собою та залежні один від одного, що дає змогу створювати навчально-виховний процес у вигляді певної дидактичної системи.

Для молодших школярів описані принципи є початковими для лінгводидактики, тому лінгводидактика має свою систему принципів навчання дітей правильного мовлення - це методичні принципи:

- уваги до розвитку мовленнєвих органів, матерії мови; пояснення мовних значень – граматичних, лексичних, ролі синтаксичних одиниць і морфем;
- диференціації виразності мовлення навчає учнів відчувати в мові засоби експресії – доброзичливості пестливості;
- створює вміння та навчає дітей сприймати поетичні твори;
- розвиває чуття мови, направлено на формування в учнів: – відчуття та осмислення правильності особистого і чужого мовлення;
- розуміння ролі словосполучення, слова в оформленні і передачі думки;
- вміння виокремлювати логічний наголос, пришвидшувати чи уповільнювати читання;
- вміння висловлювати свої думки в усній й письмовій формі;
- володіння культурою писемного і усного мовлення;
- коригування усного і писемного мовлення, потім освоєння усного мовлення передуює писемному; пришвидшення темпу навчання. Засвоєння інших шкільних предметів перебуває в залежності від засвоєння мовних

знань. При доборі часткових методів і прийомів враховуються ці принципи викладання української мови.

Е. Коротковою, В. Скалкіним описані методичні принципи навчання рідної мови. До них відносяться: комунікативна спрямованість навчання; навчання мови як діяльності; принцип забезпечення активної мовленнєвої практики; організація спостережень над мовним матеріалом; комплексний підхід до розвитку всіх аспектів мови; збагачення мотивації мовленнєвої діяльності; забезпечення впливу художньої літератури на мовленнєвий розвиток дітей; принцип сенсорно-лінгвістичного розвитку дітей; взаємозв'язок мови, мислення і мовлення; національна спрямованість розвитку мовлення і навчання мови [2, с. 51]. Розберемо деякі з них.

Принцип комунікативної спрямованості навчання вказує на оволодіння дітьми мовою як засобом спілкування, комунікації. Учні мають не лише відповідати на запитання а й вільно володіти рідною мовою під час занять, в усіх життєвих ситуаціях.

Принцип забезпечення активної мовленнєвої практики дітей. Ефективніше заняття впроваджується, коли дитина на занятті більше говорить і відповідає на запитання.

На думку О. Леонтєва, принцип збагачення мотивації мовленнєвої діяльності, - це діяльність, яка «без мотиву не буває; «немотивована діяльність» - це діяльність ... із суб'єктивно та об'єктивно прихованим мотивом». Ми, завжди, все, що говоримо керуючись певною метою і мотивом направлене на когось або щось.

Принцип взаємозв'язку мислення, мови і мовлення передбачає практичне ознайомлення дітей дошкільного віку з граматичними формами, артикуляцією звуків, багатозначністю слів, синонімами, антонімами, композицією тексту [2, с. 51-53].

Вище описані методичні принципи обґрунтовують сприятливі методичні передумови для формування зв'язного мовлення із застосуванням технології критичного мислення. З метою визначення доцільності

використання технології критичного мислення при вивченні української мови, для емпіричного підтвердження припущення, що навели нами було проведено опитування серед учителів початкових класів ЗЗСО № 6. Участь в опитуванні брали 20 вчителів. Ми отримали такі результати: 95 % відповідей – так, доцільно, та 5% відповідей – іноді доцільно. До анкети нами було включено питання «Як ви вважаєте, чи дійсно технологія критичного мислення оптимізує навчання зв'язному мовленню молодших школярів?». Результатом на це питання стало 98% відповідей – так і лише 2% – ні. Результати опитування представлені в Додатку А. За результатами, ми можемо говорити про те, що технологія критичного мислення все більше набуває популярності та широкого вжитку серед педагогів. Опитування показало, що на уроках рідної мови у молодших класах є доцільним застосування цієї технології.

Переглянувши принципи навчання української мови, далі вважаємо за необхідне уточнити номенклатуру вмінь зв'язного мовлення учнів перших, других класів, які формуються під час впровадження цих принципів із застосуванням технології критичного мислення.

Передуючи цьому, розглянемо поняття ключових компетентностей, компетентності в зв'язному мовленні, проаналізуємо різні класифікації вмінь зв'язного мовлення.

В Державному стандарті початкової освіти перелічуються ключові компетентності, яких має набути дитина в початковій школі. Першою і досить важливою є компетентність у володінні державною мовою, що передбачає уміння усно та письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження [23].

Компетентність у зв'язному мовленні – це здатність реалізувати усно мовленнєву комунікацію у монологічній і діалогічній формі відповідно до комунікативного завдання, в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях.

В зв'язному мовленні, спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Розвиток зв'язного мовлення учнів першого, другого класів передбачає розвиток умінь розуміти українську мову та слухати, засвоєння літературної вимови, удосконалення звуковимови, удосконалення граматичних умінь збагачення словникового запасу. Частково - мовленнєві вміння є основними для розвитку комунікативного мовлення – монологічного й діалогічного.

Головне значення у навчальному процесі є фрази, зразок вимови слова, які дає учитель, спонукаючи дітей до наслідування, повторення. Отже, основними методами навчання, а особливо, протягом першого місяця, будуть імітаційно-репродуктивний, пізніше – продуктивно-творчий, або комунікативний[6, 32-33].

Педагог повинен забезпечувати засвоєння учнями елементарних умінь і знань мовної теорії, удосконалювати навички каліграфії дітей, прививати учням культуру оформлення письмових робіт, виробляти вміння зв'язно висловлювати свої думки не лише у письмовій формі а й в усній, формуючи у вихованців якості, освіченої людини.

Усне мовлення учнів повинно бути виразним, грамотним, чітким, емоційним, це передбачає засвоєння таких умінь: усвідомлення змісту розповіді, розпізнавання ними змістових відтінків слів, словосполучень, фраз; передати, доповнити, продовжити сказане чи почуте, використовуючи художні засоби зображення та засоби виразності (міміку, жести, інтонацію) і застосовуючи займенники з метою уникнення повторення слів; знання етики і норм спілкування.

Також, учні повинні оволодіти первинними вміннями навичками

лаконічно аргументувати свою думку, та в разі її хибності не боятись бути не сприйнятими іншими; уміти користуватися довідковою літературою і робити взаємооцінку та самооцінку висловленого або почутого від інших. Важливим є вміння учнів правильно та чітко висловлювати закінчену думку, давати відкриті відповіді на запитання. Учитель повинен ознайомити учнів з алгоритмами побудови відповіді, що значною мірою підвищить культуру їхнього мовлення [17, 10].

Розвиток культури писемного мовлення передбачає правильне, грамотне висловлення думки за допомогою графічних знаків – літер (на письмі), чисте, охайне, відповідно до норм мови, естетичних та каліграфічних правил, письмо.

Розвиваючи культуру писемного мовлення, одночасно формується в учнів старанність, охайність, витримка, дисциплінованість, відповідальність, це підвищує моральність майбутнього громадянина країни.

Отже, беручи до уваги описане вище, ми пропонуємо протягом добукварного періоду розвивати інтенсивне формування і розвиток зв'язного мовлення, найперше – формування вимовних умінь, збагачення словникового запасу, оволодіння на практичному рівні граматичним ладом української мови. Одночасно протягом цього періоду слід впроваджувати інтенсивне формування усного зв'язного мовлення. Також величезне значення матиме методика навчання й розвитку зв'язного мовлення за допомогою технології критичного мислення.

Розвиток зв'язного мовлення турбував і К.Д. Ушинського, який стверджував, що бідність словникового запасу сприяє одноманітному мовленню і робить школяра незрозумілим для тих, хто його слухає. Не могла залишити без уваги ця тема і відомих вчених – психологів. Це породило психологічне підґрунтя навчання молодших школярів зв'язному мовленню. Психологи (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн) говорячи про етапи

становлення мовлення, аналізують цей процес як діяльність людини, яка забезпечує спілкування. Л.С. Виготський, Г.О. Люблінська довели, що усне зв'язне мовлення дітей дошкільного віку має хаотичний характер та виражається в залежності від ситуації, на відміну від діалогічного мовлення, яким вони володіють вільно. В результаті вивчення рідної мови в школі дитина потроху опановує нове усне мовлення, яке на думку Виготського, є «вищим щаблем розумового розвитку порівняно із ситуативним». Усне і писемне мовлення – це невід'ємна частина вивчення мови, передбачає «збагачення їх словника, оволодіння нормами літературної мови на всіх рівнях, формування у школярів умінь і навичок зв'язного викладу думок» [7, с. 32]. Тому розвиток мовлення молодших школярів в початковій школі є важливим принципом навчання. Досвід зв'язно висловлюватися завжди необхідний кожній людині незалежно від її професії. Володіння словом дає можливість поділитися знаннями, власними думками та враженнями з людьми, відстоювати свої переконання, уникати непорозумінь.

На важливості розвитку «зв'язного мовлення» завжди акцентували увагу методисти та широко використовували цей термін. До 60-х років минулого століття під ним розуміли - навчити писати твори і перекази, що значно звужувало зміст завдань з розвитку зв'язного мовлення. Навчання в школі базувалось на етапі «практики мови», де не відбувалось засвоєння учнями правил аналізу під час сприймання чужої інформації і побудови власних текстів. Як писав Л.Щерба, «вправлятися можна тільки в чомусь відомому... якщо ж ...правила не відомі, то вправлятися немає в чому» [14, с.8].

І в теперішній час вчені розглядають та вивчають проблеми з розвитку зв'язного мовлення. У праці «Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті» С. П. Бондар аналізує та висвітлює такі поняття, як методика і технологія навчання, де класифікує та надає різні типи технологій відповідно до компонентів та складової педагогічного процесу. Використання інтерактивних методик підштовхує до певних вимог та змін в структурі

уроку, яку докладно описала О.І.Пометун у роботі «Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання» [26, с.97]. Вона показує модель уроку та його етапів де використовується інтерактивна вправа, яка дає можливість учням комунікувати між собою, об'єднуватись в групи, розподіляти ролі та презентувати результати роботи. Це дає можливість критично оцінити свій проект та зв'язано побудувати усний або письмовий текст презентації.

Нами було проаналізовано очікувані результати навчання змістової лінії «Взаємодіємо усно» типових освітніх програм для перших класів початкової школи в частині мовно-літературної освітньої галузі [24] (Таблиця 1.1)

Таблиця 1.1

Очікувані результати навчання змістової лінії «Взаємодіємо усно» типових освітніх програм для перших, других класів в частині мовно-літературної освітньої галузі

Під керівництвом Савченко О.Я.	Під керівництвом Шияна Р.Б.
<p>Уміння сприймати усну інформацію, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати її, та використовувати в різних комунікативних ситуаціях.</p> <p>Уміння спілкуватися усно з іншими людьми в монологічній і діалогічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.</p>	<p>Задіяння учнів в реальній мовленнєвій практиці, де учень виробляє уміння:</p> <p>сприймати, перетворювати, виокремлювати, аналізувати й інтерпретувати, оцінювати та використовувати усну інформацію в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі тощо).</p>

Отже, на основі проведеного аналізу матеріалу, викладеного вище, нами було уточнено номенклатуру мовленнєвих умінь для формування усного зв'язного мовлення з використанням технології критичного мислення:

- вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами.
- вміння уважно слухати та аналізувати текст;
- вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок;
- вміння переказувати, використовуючи емоції, образні слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Останні два вміння нашої номенклатури відповідає третьому етапу технології критичного мислення – етапу рефлексії. Ми вважаємо, рефлексивна оцінка знань займає одне з важливих місць при формуванні вмінь зв'язного мовлення на уроках української мови в молодшій початковій школі, так як це дозволяє учням оцінити якість та успішність виконаних завдань, зробити аналіз виконаних дій, а вчителю зрозуміти ефективність обраних засобів та прийомів навчання.

А також у цьому підрозділі нами було розглянуто загально дидактичні та методичні принципи методики навчання української мови. Проаналізувавши їх, можемо створити висновки, що використання та застосування технології розвитку критичного мислення на уроках рідної мови у молодших початкових класах дозволяє реалізувати методичні принципи такі як: принцип забезпечення активної мовленнєвої практики, принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип збагачення мотивації мовленнєвої діяльності, принцип взаємозв'язку мислення, мови і мовлення. Адже, мета технології критичного мислення і полягає у використанні саме таких прийомів навчання, які забезпечують активну діяльність учнів на уроках, створюють мовленнєве середовище, де діти з задоволенням висловлюють власні думки. Оскільки навчання проходить у групах, парах, діти більше спілкуються один з одним та з вчителем. Уроки з використанням прийомів технології критичного мислення розвивають не тільки мовлення, але і мислення. На таких уроках, де молодші школярі

застосовують отримані знання на практиці, розвивають навички критичного мислення, вдосконалюють свої творчі здібності, навчаються самоосвіті.

Також у цьому підрозділі на основі аналізу наукової літератури, класифікацій умінь та очікуваних результатів навчання з української мови, ми створили свою номенклатуру мовленнєвих умінь зв'язного мовлення: вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами; вміння уважно слухати та аналізувати текст; вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Отже, можемо зробити висновок, що впровадження та застосування технології критичного мислення на уроках в молодших початкових класах створює сприятливі методичні передумови для формування умінь зв'язного мовлення у молодших школярів.

1.2. Сутність технології критичного мислення для формування вмінь зв'язного мовлення учнів першого, другого класів

В багатьох визначеннях поняття «критичне мислення» вчені підкреслюють різні аспекти цього виду мислення. На сьогоднішній день одним із модних трендів освіти є осмислення та навчання методом критичного мислення, результатом якого є створення мислячої особистості, здатної зв'язано висловити свою думку. В освітніх стандартах України за новою програмою виділяють 10 ключових компетентностей, спільними вміннями для яких є: вміння читати і розуміти прочитане; вміння висловлювати думку усно і письмово; критично мислити; творити; здатність співпрацювати у команді; здатність логічно обґрунтовувати позицію; вміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; застосовувати емоційний інтелект[20, с.10-12].

Отже, актуальною проблемою сьогодення та Концепції Нової української школи є розвиток критичного мислення у молодших школярів, що являється одним з наскрізних завдань освітнього процесу. Особливого значення у формуванні навичок і вмінь критично мислити необхідно надати тоді, коли дитина формує свою життєву позицію як особистість та отримує знання. З чого слідує, що школа є одним з важливих елементів на шляху до пізнання. Дитина, яка вміє критично мислити, володіти інформацією та оцінювати її, виділяти певні недоліки та суперечності, аргументувати свою точку зору, спираючись не тільки на знання та логіку, але й на думку співрозмовника. Такий учень впевнено поводить себе з різними видами та типами інформації, і як результат, може використовувати найрізноманітніші ресурси.

Розпочинаючи з поняття «мислення», яке вперше обговорювалося такими філософами як Сократ, Аристотель, Платон, Епікур, Парменід, ми можемо сказати, що це основа критичного мислення. Сократ вивчав методи пізнання, які ведуть до істини. Він вважав, що учень повинен пізнати самого себе, в той час як вчитель має лише підвести до цього шляхом спонукання до

пізнавальної активності, навчити самостійно шукати відповіді на запитання, що в свою чергу спонукає до творчих та розумових дій. Здатність ставити перед собою якомога більше запитань – головна умова розвитку людини [15, с. 30]. Парменід вважав, що істина може розкритися лише завдяки мисленню. Платон та Аристотель говорили, що з раннього дитинства необхідно розвивати інтерес та пізнання до нового шляхом самостійного мислення дитини, адже мислення є частиною душі. Німецький філософ Г. Гегель довів, що необхідно будувати школи, та створювати в них сприятливі умови для творчого розвитку особистості. І Кант окреслив рівні мислення – розум та інтуїція, а також описав його види і типи такі як: формально-логічне і діалектичне, практичне і теоретичне, конкретне та абстрактне. Вчений О. Леонт'єв наголошував, що мислення «як процес свідомого відображення дійсності в таких об'єктивних її властивостях, зв'язках і відношеннях, за яких включаються недоступні безпосередньому чуттєвому сприйманню об'єкти». С. Рубінштейн доводив те, що мислення – «це за своєю сутністю пізнання, що призводить до розв'язання людиною проблем або задач, які постають перед нею. Важливою рисою мислення є проблемність, яка закономірно виникає з об'єктивного відношення пізнання до буття, його об'єкта і з природи цього останнього – нескінченності його визначень та їхнього загального взаємозв'язку». В українському педагогічному словнику саме поняття «мислення» визначається як вища форма відображення дійсності в психіці, ідеальна діяльність, результатом якої є об'єктивна істина [19, с. 200].

Що ж стосується критичного мислення, то, наприклад, Девід Вуд і Джуді А. Браус визначають його як «розумне рефлексивне мислення, сфокусоване на рішенні, у що вірити і що робити, це пошук здорового глузду – як розсудити об'єктивно і вчинити логічно з урахуванням і своєї точки зору, і інших думок, уміння відмовитись від власних упереджень» [21, с.8]. Тобто вміння висловити власну логічну думку, об'єктивно її пояснити, враховуючи свою точку зору та думку інших. Дайана Халперн у власній

роботі «Психологія критичного мислення» дає визначення терміну «критичне мислення», де стверджує, що це «використання таких когнітивних навичок і стратегій, які збільшують імовірність отримання бажаного результату. Відрізняється виваженістю, логічністю і цілеспрямованістю. » [32, с. 15].

Узагальнюючи думки багатьох вчених, дослідників можна говорити про те, що саме під критичним мисленням розуміють особливий тип та спосіб мислення, який поєднує в собі багато процесів, а саме:

- системи обґрунтованої оцінки достовірності та цінності інформації, аналізуючи та синтезуючи процеси;
- вміння людини знаходити та вирішувати проблеми та поставлені задачі, виявляти їх причини та передбачати наслідки, формувати альтернативні розв'язання задач та стверджувати гіпотези;
- видозмінювати свою точку зору на основі фактів і аргументів;
- знаходити баланс між рішеннями та зважено їх ухвалювати;

Іншими словами критичне мислення – це по суті набір розумових стратегій і операцій, опанування яких передбачає вільне використання людиною мисленнєвих операцій високого рівня, що застосовуються для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок та ухвалення рішення. [21, с. 9].

Необхідною базою для тренування такого мислення повинна стати школа, оскільки його необхідно постійно вдосконалювати. Це і є ідеальне середовище для навчання та застосування інтелектуальних інструментів для організації в реальному житті власної розумової діяльності. Вміння усвідомлювати, враховувати та долати обмеження – це і є розвиток критичного мислення.

Девід Клаустер виокремив п'ять важливих аспектів для кращого навчання критичного мислення. Перше - самостійне мислення. Це індивідуальне мислення, коли учні формулюють власні бачення, ідеї і переконання незалежно від інших. Друге – інформація. Під час навчання і роботи з будь-якою інформацією учні вчаться критично обмірковувати,

вдосконалюючи свої розумові здібності. Працюючи з текстовою інформацією, навчаються логічній побудові речень та висловлювань. Третє – постановка питання. З цього починається усвідомлення проблеми, в наслідок чого, пробуджується інтерес до нового, де учні навчаються критично міркувати. Четверте – переконлива аргументація. Людина, яка критично мислить, аргументує свій вибір та знаходить шляхи розв'язання проблеми. Вона обдумує доводи опонентів та доводить свою думку. П'яте – соціальне. Саме в груповій роботі, обмінюючись думками, під час обговорення проблеми можна переконатись у правоті власної думки.

По своїй суті людина не має здатності побачити речі такими як вони є, і не може інтуїтивно знати де істина, що є правильним, а що ні. Її мислення обмежується впливом попереднього досвіду, групи, навколишнього середовища, стереотипів та емоцій. Отже, ми часто індивідуально та упереджено сприймаємо дійсність так, як ми бажаємо та викривлюємо реальність відповідно до своїх переконань. А тому нам необхідно розширити можливості мислення до раціональності та критичності. Головний сенс критичного мислення простий – уміння керувати власним розумом. Таким чином ми можемо керувати своїм життям, усвідомлювати все, що з нами відбувається, шукати і знаходити найкращі шляхи, рости і розвиватися [21, с. 11].

Удосконалення та розвиток зв'язного мовлення потребує формування критичного мислення з усіх предметів, а особливо на уроках української мови, де дитина навчається не тільки правильно формулювати думку, а й будувати свою розповідь, ставити запитання. Також завдяки критичному мисленню дитина може бачити проблеми, аналізувати, синтезувати інформацію з будь-яких джерел, формувати та правильно висловлювати гіпотези та бачення, розширювати рамки свого мовлення, ухвалювати та обґрунтовувати рішення. Критичне мислення підштовхує до точного і зрозумілого висловлювання, де добираючи необхідну інформацію, учень намагається та вчиться правильно, зв'язно подати її, та донести думку. Також

критично мисляча людина компетентна, здатна сприймати думки інших людей критично, має незалежність думки, допитлива, налаштована до діалогу та дискусії, проявляє толерантність та соціальність.

Отже вміння критично мислячої людини проявляється у:

- здатності оцінювати надійність джерел інформації, виділяти необхідну її частину та обробляти;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання, правильно та зв'язно формувати їх;
- правильно ставити запитання з метою одержання точнішої інформації, або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтоване рішення.

Розмірковування є одним із основних процесів критичного мислення. Під час нього відбувається зіткнення з проблемою і усвідомлення задачі, переструктурування знань і способів дій. Далі дитина намагається подолати проблему знайомим методом, і як результат, дає обґрунтування винайденого рішення шляхом презентації, усним або письмовим викладом. Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно забезпечувати можливість і виділяти час, дозволити учням вільно розмірковувати, шукаючи варіанти, та формуючи процес осмислення і викладу матеріалу. Сприяти активному залученню учнів до процесу навчання, забезпечити безризикове середовище вільне від насмішок. Завжди говорити про те, що кожен має власну думку і вона є важливою, тим самим, породжувати та цінувати критичні судження в учнів. Діти нового часу здатні до самостійної роботи з інформацією, їх потрібно, лише, навчити опрацьовувати її. Грубою помилкою вчителя є пояснення та подання готової інформації, адже це

затримує розвиток критичного мислення. На уроках необхідно запитувати частіше ніж розповідати, так вони навчаються правильно говорити, висловлюватись. Запитання повинні бути такими, над якими вони думають, аналізують оцінюють порівнюють, потребують часу на формулювання відповіді. Ні в якому разі не можна квапити дитину, а отримання негайної відповіді доречно тоді, коли перевіряється пам'ять. Адже мисленнєвий процес потребує часу, що у кожної дитини є індивідуальним процесом.

Б. Блум установив, що між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо існує прямий зв'язок. До того ж самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. [21,с. 22]. Він наголошував на тому, що до найнижчого рівня можна віднести питання на запам'ятовування. Судження, або питання на оцінку належать до високого рівня мислення. Він виділяв: запитання на знання, запитання на розуміння, запитання на застосування, запитання на аналіз, запитання на синтез, запитання на оцінку.

Отже, запитання стимулюють критичне мислення і є інструментом розвитку різних видів та рівнів складності мисленнєвих процесів, що дає змогу розвивати та формувати думки, обмірковувати та будувати різні типи висловлювання.

В першому, другому класах важливою умовою розвитку мови дитини є навчання за допомогою інтерактивних технологій критичного мислення - інновацій у методах і формах роботи на уроках.

За типовою програмою розробленою під керівництвом Савченка О.Я. в учнів першого, другого класів необхідно розвивати такі вміння: 1. Сприймання усної інформації (з увагою сприймає усні репліки, доречно реагує на них, виконує навчальні та ігрові дії відповідно до прослуханої інструкції). 2. Аналіз та інтерпретація (розкриття змісту) почутого (дитина слухає і розуміє, відповідає на запитання за змістом прослуханого, розповідає про те, що мовиться в тексті). 3. Практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування, оцінювання усної

інформації (ділиться своїми почуттями, розповідає, відтворює в ролях, вступає в діалог, самостійно формулює репліки, уважно слухає, адекватно відповідає, користується мовленнєвим етикетом, дотримується правил спілкування, використовує не словесні засоби, регулює дихання). 4. Створення усних зв'язних висловлень (повторює, переказує прочитану казку, самостійно будує коротке зв'язне висловлення за поданим початком, малюнком, ілюстрацією, на основі прослуханого тексту, або випадку з життя). [30,с. 7]. Тому, перше завдання школи, особливо, її молодшої початкової ланки – навчити школярів змістовно, граматично правильно і стилістично вправно викладати думки в усній та писемній формах.

Також дуже важливе значення має створення навчального середовища, та правильна побудова уроку з розвитку критичного мислення. Адже методика критичного мислення заснована на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного й творчого підходів до будь якого матеріалу. Вона орієнтується не на запам'ятовування фактологічного матеріалу, а на постановку проблеми і пошук її розв'язання.

Найголовнішим у розвитку критичного мислення, що є засобом розвитку вмінь зв'язного мовлення є правильна будова уроку, який складається з трьох етапів: актуалізація, усвідомлення, міркування (рефлексія).

Перший етап – актуалізація (заохочення, викликання). Відбувається діяльність у фазі актуалізації, тобто пригадування учнями вивченого матеріалу, або того, що знають, підготовка попередньої інформації, постановка запитання, мотивація. Під час цього етапу - учнів необхідно спровокувати, зацікавити, схвилювати. Тут необхідно допомогти дітям виявити їх рівень знання, до якого можна щось додати та доповнити, визначити неточності, поверхневості в оволодінні тим чи іншим матеріалом. На цьому етапі активізується мисленнєвий процес, під час якого необхідно спрямувати учня на вивчення та дослідження проблеми, створити зацікавленість. Тут використовують такі прийоми, в результаті яких учень

бачить та сприймає інформацію, виділяє для себе незрозумілі моменти, виявляє протиріччя, що і визначає подальший напрямок його руху у пошуку інформації. До таких прийомів можна віднести: мозкова атака, асоціативний куш (гронування), загадки, скоромовки, проблемне запитання. Етап актуалізації дає поштовх, підсилює мотивацію для подальшого засвоєння того процесу та інформації, які будуть подані в наступних етапах.

Другий етап – усвідомлення та осмислення. Відбувається діяльність у фазі побудови знань. Тут необхідно допомагати учням в ознайомленні зі змістом нової інформації, та стимулювати до активного дослідження матеріалу, спонукати до відкриттів. Учні активно перевіряють власне розуміння того, що чують, досліджують, читають. На цьому етапі відбувається порівняння очікувань учнів з тим, що вивчається. Тут висловлюються нові очікування, виявляються основні моменти, відстежується процес мислення, робляться висновки та узагальнення матеріалу, поєднується зміст уроку з особистим досвідом учнів, ставляться питання до вивченого матеріалу [29, с. 12-13]. Саме тут відбувається осмислення і дослідження проблеми, набуття знань для побудови міркування. Під час цього етапу можна використовувати такі прийоми як: з'єднані лініями; добери назву; незакінчені речення, робота з текстом, робота з картками, Складання розповіді за малюнком, за запитаннями.

Третій і останній етап – рефлексія (міркування). Він вважається найкритичнішим етапом, тому що накопичується дуже багато думок, серед яких діти можуть вибрати правильну і перетворити нові знання у власні. Адже рефлексія – це визначення ідей, поширення знань у новому контексті. Задача вчителя на цьому етапі спонукати школярів до рефлексії вивченого матеріалу, виявити, яке значення мають набуті знання для них, як змінилися попередні уявлення, як можна використати вивчене у повсякденному житті [29, с. 12-13]. На цьому етапі можна використовувати наступні прийоми: взаємне опитування, займи позицію, злови слово, правильні і неправильні судження, віднови речення.

Отже, підводячи підсумки вище сказаного, можна говорити про те, що в новій українській школі критичне мислення як новітня освітня технологія посідає важливе місце в ефективному розвитку дитини, її мовлення, зв'язного висловлювання. Саме технологія критичного мислення являє собою сукупність методів, стратегій, прийомів, при використанні яких на уроках створює особливі умови для ефективного навчання дітей. Адже проводячи уроки за цією технологією, можна досягти динамічного розвитку навчання, при цьому розвиваючи та впроваджуючи нові ідеї, які дозволять ефективніше пізнати дитину, її слабкі сторони та розвинути їх. Це доводить те, що саме ця технологія являє собою гнучку структуру методів і прийомів, що дає можливість найбільш ефективно та всесторонньо підійти до розвитку зв'язного мовлення.

Під час розвитку критичного мислення у молодших школярів Нової української школи формуються навички спостерігати, абстрактно мислити, використовуючи певні образи, розвивати уяву, порівнювати, будувати власну точку зору та доводити її за допомогою правильно, зв'язно, логічно сформованих речень.

Використання вище зазначеної технології робить уроки креативними, новітніми та цікавими, розвиває навички думуючої особистості під час роботи з інформацією. На таких уроках учні читають, розмірковують, пишуть, думають, аналізують, обговорюють. Також навчаються бачити проблему, розмірковувати, видозмінювати власні ідеї, доводити їх, оперуючи фактами, ставити запитання та знаходити відповіді на них.

1.3. Лінгвістичні основи навчання зв'язного мовлення школярів першого, другого класу із застосуванням технології критичного мислення

Опанування зв'язного мовлення є важливим етапом розвитку мовлення молодших школярів, оскільки при створенні монологічного й діалогічного висловлювання найбільше проявляються мовленнєві вміння дитини. Для розвитку зв'язного мовлення в учнів перших класів необхідно знати характерні риси цього типу мовлення та лінгвістичні засади.

Зв'язне висловлювання – це система взаємопов'язаних між собою самостійних речень, які об'єднані за допомогою мовних засобів, спільним предметом мовлення і головною думкою.

Лінгвістика розглядає мову як систему знаків, за допомогою якої кодується навколишня дійсність.

До мовних знаків належать морфеми (частини слова), словосполучення, речення. Матеріальний мовний знак, доступний до чуттєвого сприйняття. Суть знака не збігається з його мовною характеристикою. Знак мови не має власного значення, але направлений на нього, тому є членом другої сигнальної системи.

Окрім знака, в мові є незначкові елементи – фонемі (звуки мови), просодемі, які у лінгвістиці називають фігурами. Щоб навчитися розмовляти, дитина повинна запам'ятати усі просодемі та фонемі, а також зрозуміти знаки мови – вміти співвідносити слово з конкретним явищем навколишньої дійсності.

Лексичними мовними знаками називають предмети які означають явища, їх дії та ознаки. Мовні знаки, які мають логічну суть (означають логічні відношення – мету, причину, місце), називають граматичними значеннями.

У мові є п'ять мовних одиниць: звуки (фонемі), морфеми (частини слова), слова, словосполучення, речення [12, с. 40]. Вони утворюють мовну систему.

Систему вживання лексичних і граматичних знаків у лінгвістиці називають нормою мови. Кожна мова має свої традиційні норми, які неможна змінювати. Для того, щоб оволодіти правилами рідної мови, необхідно запам'ятати традицію вживання знаків мови: їх звукове та графічне оформлення, взаємозаміну, поєднання.

Мовний знак має ще й додаткове значення – оцінювання внутрішнього стану мовця, його емоції та почуття. Його засвоєння пов'язане з оволодінням дитиною засобами інтонаційної виразності мовлення [12, с. 41].

Мова становить структурну єдність усіх її елементів (звуків, морфеми, слова, словосполучення).

Побудова зв'язного мовлення в першому, другому класі формується поетапно та в системі – слово, словосполучення, речення, текст.

Розглянемо словосполучення, речення і текст як мовні одиниці.

Поняття словосполучення — це лексико-граматична цілісність, яка, в порівнянні від речення, не показує закінченої думки, а створює розширене значення певного поняття. Словосполучення, так як і слово, називає точніше предмети, ознаки, дії. Структура словосполучення складається з головного і залежного слова. Від головного слова до залежного можна поставити питання. У практиці мовлення словосполучення застосовуються не самостійно, а в реченні.

Основою розвитку зв'язного мовлення учнів є вміння будувати різні типи речень. Речення формує думку учня, в ньому формуються вміння дібрати точне слово, створити потрібну форму, скласти словосполучення. Мінімальною одиницею мовлення є речення воно являє собою граматично організоване поєднання слів (або одне слово), словосполучень і має свою смислову й інтонаційну завершеність. Головна мета роботи над реченням полягає в тому, щоб навчити учнів висловлювати відносно закінчену думку в чіткій і правильній синтаксичній структурі.

Із поняттям текст дітей починають ознайомлювати після того, як вони оволоділи поняттям речення. Під час практичних спостережень та аналізу

текстів у букварний період в учнів поступово сформовуються уявлення, що текст складається з речень, у кожному з яких говориться не про різне, а про одне і те саме. Речення в тексті об'єднані спільним змістом, усі разом вони допомагають зрозуміти, що хотів сказати автор.

Також у лінгвістиці виділяють такі поняття як «текст».

Доцільність та важливість ознайомлення молодших школярів з поняттям текст та деякими його ознаками доведена практикою. Текст – це група речень, об'єднаних загальним змістом і структурою [11, с. 76-80].

Цілісність змісту, зв'язність, структурна організація, завершеність відносяться до основних ознак тексту. Складатися текст може з одного речення, коли це речення є окремим елементом мовної комунікації.

Розпочинаючи з 2 класу, в учнів формуються лінгвістичні уявлення про текст як зв'язне висловлювання. Співставляючи текст з набором різних тематичних речень, учні насамперед засвоюють, те, що текст складається з речень, об'єднаних певною темою. Співставляючи текст із групою тематично близьких речень, учні виявляють, що запропоновані речення не пов'язані одне з одним за змістом. Так у тексті речення об'єднані спільним змістом, усі разом вони допомагають зрозуміти, що хотів сказати автор. Про те, що в тексті всі речення зв'язані між собою і розміщені в певній послідовності (якщо ця послідовність порушується, то порушується зв'язок між реченнями), учні дізнаються, коли їм запропонувати відтворити деформований текст (установити порядок, зв'язати речення). [3, с. 106-107].

Текст поділяється на три логічні частини: зачин, основна частина, кінцівка (висновок, підведення думки). Опишемо їх більш детально.

Зачин – це початок тексту, в якому найчастіше стисло визначається тема висловлювання. Основна частина – це найпоширеніша частина тексту, в якій розкривається весь зміст висловлювання. Кінцівка – своєрідний висновок з усього сказаного [3, с. 317-318].

По мовленнєвому типу тексти можна розділити на описи, розповіді, міркування (роздуми).

В текстах розповідних надається інформація про події, явища, дії та вчинки людей. Основною особливістю таких типів мовлення є вищо-часова належність того, що повідомляється.

А в тексті-описі перераховуються ознаки та основні характеристики предмета, явища, людини, тварини, які описуються.

В тексті-міркуванні (роздумі) пропонується загально обґрунтована інформація та розкриваються причинно-наслідкові зв'язки. Дуже часто на початку тексту ставиться запитання, на яке надається послідовно логічна відповідь. До таких текстів можна віднести наукові, публіцистичні та науково - популярні тексти.

Також є поділ текстів за стилістичними ознаками на ділові, наукові, розмовні, художні [3, с. 318].

Мовлення поділяється на усне та писемне, продуктивне та рецептивне, зовнішнє та внутрішнє. Первинною формою існування та реалізації мови, говоріння є усне мовлення, яка виражається за допомогою звуків, складів, речень, і являє собою процес говоріння. Наступною формою мовлення є писемне, яке зображується графічно в зошиті і розраховане на зорове сприйняття. Зовнішнє мовлення є усне та писемне, сприймається іншими людьми. Говоріння, яке діти не озвучують є внутрішнім мовленням, мовлення про себе. Сприймання мовлення на слух та письмового тексту в процесі читання – рецептивне мовлення. Процеси говоріння та письма об'єднані продуктивним мовленням [13, с. 95].

Важливою формою існування мови як засобу комунікації є усне мовлення, воно має комунікативну специфіку і багатогранну структуру, свої особливості порівняно з писемним мовленням, функціонує в багатьох різновидах у всіх сферах нашого життя [31].

Здатність людини слухати та розмовляти являє собою усне мовлення – це, вміння вимовляти слова за допомогою язика, губ та рота. Мова дозволяє передавати знання, дізнаватися нове, спілкуватися, ділитися думками та почуттями, погоджувати свої дії, домовлятися. Усне мовлення це найперша

форма мови яка склалась історично. Матеріальною системою усного мовлення є звуки, які виникають під час взаємодії органів мовлення людини.

Удосконалення та розвиток зв'язного мовлення учнів перших, других класів передбачає роботу у двох напрямках: удосконалення і розвиток діалогічного мовлення та формування вмінь створювати монологічні зв'язні висловлювання. Під час побудови діалогу важливого значення набуває мовленнєва активність співрозмовників: уміння почати діалог, тобто поставити запитання, швидко зорієнтуватися в ситуації, знайти правильну, влучну, а якщо потрібно — дотепну відповідь. Діалог, як складова мовленнєвої діяльності, має свою психологічну структуру: мотив, мету, засіб (мова) та кінцевий результат, тобто, очікувану реакцію співрозмовника. Суттєве значення для створення діалогу має мотив, прагнення висловити ту чи іншу думку, що реалізується по-різному в залежності від ситуації мовлення. Отже процес навчання необхідно будувати так, щоб у дітей виникала потреба щось розказати, з'ясувати певні питання, висловити ставлення до проблеми, що розглядається.

Головною умовою досягнення мети діалогу є добре володіння його учасниками мовою як засобом спілкування. Діалог потребує чіткого формулювання запитань, точних і лаконічних відповідей, ввічливого звернення до співрозмовника, коректного і толерантного висловлення зауважень, заперечень, порад тощо.

Послідовний зв'язний, виклад думок, однією особою називається монологічним мовленням. Герета Н.М. зазначає, що «монолог – це форма мови, утворена в результаті активної мовленнєвої діяльності, розрахована на пасивне й опосередковане сприйняття і практично не пов'язана з відповідною промовою співрозмовника ні в змістовному, ні в структурному відношенні. Монолог не пристосований до безпосереднього спілкування, він припускає, що хтось тільки слухає, але не відповідає».

Важливими ознаками монологу є певна тривалість у часі; розгорнутість; обмеженість або відсутність безпосереднього спілкування з опонентами

(писемний монолог); підготовленість (доповідь); однобічність висловлювань (без співрозмовника); значний обсяг [9].

До форм монологічного мовлення належать виступи на зборах, лекції, доповіді, усні та письмові повідомлення.

Лінгвістика та лінгводидактика сучасності розглядають поняття зв'язного мовлення у двох напрямках. Перший - як процес створення зв'язного висловлювання, другий - як продукт мовлення (текст чи дискурс). Зв'язне мовлення виділяється як єдине смислове та структурне ціле, що складається з логічно та тематично пов'язаних між собою відрізків і відображає усі істотні сторони свого предметного змісту.

У першому класі дітей навчають двох основних форм монологу - самостійної розповіді та переказу. Відрізняються вони один від одного тим, що в першому випадку дитина самостійно добирає зміст і форму свого висловлювання, а в другому - матеріалом для висловлювання-відтворення є літературно-художній текст. Переказом є відображення своїми словами літературного зразка. Переказуючи текст, дитина запам'ятовує та використовує емоційні, образні слова та словосполучення з тексту, мовленнєві форми (граматичні конструкції, міжфразові зв'язки). Це свідоме відтворення літературного тексту в усному мовленні. В цій складній діяльності задіяно пам'ять, уяву, мислення дитини. Для виконання завдання з переказу, дитина має навчитись уважно слухати літературний текст, розуміти основний його зміст, запам'ятовувати послідовність епізодів сюжетної лінії та способи авторського передавання змісту, свідомо, зв'язно та виразно відтворювати текст під час переказу.

В процесі навчання на уроках української мови молодші школярі оволодівають усіма формами мовлення. Вивчають мовні одиниці, вчаться будувати словосполучення завершене речення, оволодівають поняттям «речення», «текст», навчаються складати описи, розповіді та висловлювати власні міркування, переказувати текст за опорою. Формуються вміння зв'язного мовлення. Починаючи з перших уроків діти в доступній для них

формі освоюють основну функцію мовлення – комунікативну. Мислення дітей розвивається завдяки мовленню. Адже розвиток усного мовлення у молодших школярів – складна і тривала робота, для ефективної реалізації, впровадження якої доцільно використовувати на уроках інноваційні технології, створювати сприятливе мовленнєве середовище.

Висновки до розділу 1.

Підсумовуючи матеріал викладений у першому розділі, можемо сформулювати положення, які будуть визначати теоретичні передумови формування вмінь усного зв'язного мовлення учнів перших, других класів за допомогою технології критичного мислення.

1.1. За аналізом дидактичних та методичних принципів методики навчання української мови, нами були розроблені висновки, щодо застосування технології розвитку критичного мислення на уроках мови у молодших початкових класах. Це допомагає впроваджувати методичні принципи такі як: принцип забезпечення активної мовленнєвої практики, принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип збагачення мотивації мовленнєвої діяльності, мови і мовлення, принцип взаємозв'язку мислення. Оскільки, суть технології критичного мислення полягає у використанні саме таких прийомів навчання, які створюють активну діяльність учнів на уроках, забезпечують мовленнєве середовище, де діти з радістю висловлюють свої думки.

У цьому розділі нами також було розглянуто вміння у зв'язному мовленні, яких набувають учні перших, других класів на уроках української мови, та очікувані результати навчання змістової лінії «Взаємодіємо усно» типових освітніх програм для перших, других класів початкової школи в частині мовно-літературної освітньої галузі. Проаналізувавши ці вміння та очікувані результати навчання з української мови, нами була створена власна номенклатура мовленнєвих умінь зв'язного мовлення: вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами; вміння уважно слухати та аналізувати текст; вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Ми запропонували розділити ці вміння за етапами уроку на основі технології критичного мислення таким чином: на етапі виклику – формуються вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією,

ключовими словами; на етапі осмислення – формуються вміння уважно слухати та аналізувати текст; на етапі рефлексії формуються вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

1.2. Новітня освітня технологія, яка уявляє собою сукупність стратегій, прийомів, методів, використання яких на уроках дозволяє створити умови для ефективного навчання учнів першого, другого класів - це технологія розвитку критичного мислення. Можна говорити про те, що в Новій українській школі критичне мислення як новітня освітня технологія посідає важливе місце в ефективному розвитку дитини, її мовлення, зв'язного висловлювання. Саме технологія критичного мислення являє собою сукупність методів, стратегій, прийомів, при використанні яких на уроках створює особливі умови для ефективного навчання дітей. Адже проводячи уроки за цією технологією, можна досягти динамічного розвитку навчання, при цьому розвиваючи та впроваджуючи нові ідеї, які дозволять ефективніше пізнати дитину, її слабкі сторони та розвинути їх. Це доводить те, що саме ця технологія являє собою гнучку структуру методів і прийомів, що дає можливість найбільш ефективно та всесторонньо підійти до розвитку зв'язного мовлення.

Під час розвитку критичного мислення у молодших школярів Нової української школи формуються навички спостерігати, абстрактно мислити, використовуючи певні образи, розвивати уяву, порівнювати, будувати власну точку зору та доводити її за допомогою правильно, зв'язно, логічно сформованих речень.

Використання вище зазначеної технології робить уроки креативними, новітніми та цікавими, розвиває навички думаючої особистості під час роботи з інформацією. На таких уроках учні читають, розмірковують, пишуть, думають, аналізують, обговорюють. Також навчаються бачити

проблему, розмірковувати, видозмінювати власні ідеї, доводити їх, оперуючи фактами, ставити запитання та знаходити відповіді на них.

Провівши уроки із застосуванням технології розвитку критичного мислення завжди перед нами постають нові ідеї. Доказом цього є те, що ця технологія не тільки педагогічна технологія з обумовленими правилами, принципами та набором прийомів, а й стрімкий, розвивальний підхід до навчання, який необхідно використовувати на уроках в Новій українській школі.

1.3. Під час дослідження нами були уточнені лінгвістичні передумови, які характеризуються представленими нижче положеннями. Мовна система складається з таких мовних одиниць як: звуки, морфеми, слова, словосполучення, речення. Розглянута система побудови розвитку зв'язного мовлення для першого та другого класів: словосполучення, речення як завершена думка і текст. Окреслено поняття «словосполучення», що передує реченню і є незавершеною думкою, але в подальшому складає речення. Також розглянуто поняття «речення» як одиниця мови, яка завершує думку і є мінімальною комунікативною одиницею, що сприймається на слух чи зір, і кодує у собі повідомлення про щось. Ознайомили з поняттям текст, як результатом мовної діяльності, який має певні ознаки, вивчення яких необхідне для мовного розвитку молодших школярів. Розглянуто ознаки тексту, його частини та види. Зв'язне висловлювання – це сукупність взаємопов'язаних між собою самостійних речень, об'єднаних за допомогою мовних засобів спільним предметом мовлення і головною думкою. Висвітлили також поняття: «монолог» та «діалог» і їх суть. Монологічне мовлення – зв'язний, послідовний, тривалий виклад думок, знань однією особою. Діалогічне мовлення – розмова двох осіб, на основі – запитання – відповідь. Також торкнулись психологічних та мовленнєвих характеристик зв'язного мовлення і функції комунікації, які воно виконує.

Виділили переказ як одну із основних і важливих основ формування усного зв'язного мовлення, де учень відображає своїми словами

літературний зразок. Переказуючи текст, дитина запам'ятовує та використовує емоційні, образні слова та словосполучення з тексту, мовленнєві форми (граматичні конструкції, міжфразові зв'язки). Це свідоме відтворення літературного тексту в усному мовленні. В цій складній діяльності задіяно пам'ять, уяву, мислення дитини.

Із вище викладеного, ми можемо зробити висновок, що застосування технології критичного мислення на уроках в молодших початкових класах сприяє реалізації принципів навчання української мови та буде сприятливі методичні та лінгвістичні передумови для формування вмінь усного зв'язного мовлення в учнів першого, другого класів. Під час навчання на уроках української мови молодші школярі вивчають всі форми мовлення: діалогічне і монологічне, вивчають мовні одиниці, знайомляться з поняттями «слово», «словосполучення», «речення», «текст». Навчаються складати повні речення з закінченою думкою, словосполучення, розповіді, усвідомлювати та інтерпретувати текст, висловлювати власні міркування, переказувати, набувають умінь діалогічного, монологічного мовлення. На перших уроках української мови діти в доступній для них формі освоюють основну комунікативну функцію мовлення. Під час розвитку мовлення в учнів, розвивається і мислення. Саме розвиток усного мовлення в учнів перших, других класів – складна і тривала робота, але для більш ефективної реалізації цієї цілі, доцільно застосовувати на уроках інноваційні технології, створювати сприятливе мовленнєве середовище.

Отже виходячи із завдань дослідження, розгляду яких присвячено другий розділ, нами буде розроблятися методика навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Підсистема вправ для навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення

Вчитель початкових класів повинен ставити перед собою задачу де завжди постає питання: як збудувати урок, щоб навчити учня міркувати, ставити запитання та знаходити відповіді? Уроки де застосування технології розвитку критичного мислення допоможуть кожному учню реалізувати свій потенціал, отримати позитивні емоції від процесу навчання, а також поповнювати та конструювати свої власні знання.

Підсистему вправ утворюють - сукупність типів і видів вправ, які об'єднані матеріалом, призначенням і способом виконання. Використовуючи принцип системності, нами було створено упорядкований набір вправ.

Етапи створення підсистеми вправ здійснюється за принципом етапізації і включає такі етапи:

1. Класифікація вправ за певними критеріями;
2. Добір прийомів, на основі яких побудовані вправи;
3. Розробка вправ;
4. Розробка структури підсистеми вправ [10].

Щоб класифікувати вправи для формування вмінь зв'язного мовлення за певними критеріями необхідно знайти класифікаційні критерії. Головним критерієм для класифікації вправ нами було обрано об'єкт навчання – вміння зв'язного мовлення, які формуються під час уроку за технологією критичного мислення. У відповідності з цими вміннями до підсистеми вправ увійшли три групи вправ для навчання зв'язного мовлення:

I група вправ – вправи на формування вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами.

II група вправ – вправи на формування вміння уважно слухати та аналізувати текст;

III група вправ – вправи на формування вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образні слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Вправи I групи можна віднести до умовно-комунікативних рецептивно-продуктивних вправ. За допомогою цих вправ в учнів першого, другого класу формуються вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. В якості опори для виконання вправ I групи, можна використовувати малюнки, різні яскраві предмети, різного роду запитання, асоціації і обов'язково проблемне питання.

Процес мислення розпочинається, коли постає питання або виникає проблема у якої нема готової відповіді. Якщо є бажання щось зрозуміти у чомусь розібратися, в такому випадку також іде мова про мислення. Постає питання як підвищити мотивацію до навчання у молодших школярів? Як навчити вчитися впродовж життя? Як зацікавити учнів? Такі питання постають перед кожним вчителем і вирішити їх не можливо, якщо спиратись тільки на традиційну систему навчання. Постійне використання новітніх технологій на уроках дозволить створити ефективні умови навчання, які будуть сприяти підвищенню ефективності навчання.

Навчити дітей мислити критично – означає правильно задати питання, спрямувати увагу в правильному напрямку, навчати робити висновки і знаходити рішення, для того щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя [18].

Автори Сущенко та І.М. Пометун О.І. висувають бачення, що «навчання, орієнтоване на розвиток критичного мислення – це коли: учнів постійно запитують про те, чого вони дізналися, стимулюють застосовувати нові ідеї, порівнювати їх з тими, що викладені в підручниках, активно обговорювати те, чого вони навчаються у малих групах. На уроці має переважати процес самостійного дослідження, конструювання знань учнями у процесі активної пізнавальної діяльності» [22, с. 12].

Пометун О.І. та Сущенко І.М. зазначають, що «формулювання запитань є одним із механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення» [22, с. 16-17]. Науковці виділяють наступні види запитань.

Запитання найнижчого рівня - це «запитання на знання», що потребує механічного згадування інформації. Такі запитання використовуються для перевірки знань і найчастіше передбачають одну правильну відповідь. Вони сприяють тренуванню пам'яті, а не стимулюють розвиток навичок критичного мислення.

Запитання на розуміння задають для розкриття змісту, суті того, що вивчається, виявлення зв'язків між фактами, ідеями, цінностями або визначеннями.

Запитання на застосування підводять учнів до використання вже відомої їм інформації у нових умовах або ситуаціях. Вони дають можливість розв'язувати проблеми, досліджувати їх.

Запитання на аналіз потребують розкладання інформації на складові, аналіз кожної та виокремлення з виділених частин єдиного цілого.

Запитання на синтез пов'язані із творчим розв'язанням проблем на основі оригінального мислення. Запитання на синтез можуть мати безліч найрізноманітніших відповідей.

Запитання на оцінювання ставляться учням для того, щоб вони сформулювали власні судження про добре і погане або про справедливе і несправедливе» [22, с. 17].

Метою вправ II групи – сформувати у молодших школярів уміння уважно слухати та аналізувати текст. Цю групу вправ ми віднесли до умовно-комунікативних та комунікативних продуктивних. Для виконання вправ II групи в якості опори можна використовувати малюнки, картки, слова-опори, переплутані речення, незакінчені речення, зразки початку фрази.

Вправи III групи - допомагають сформувати вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати,

використовуючи емоції, образні слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. На нашу думку, важливе місце при формуванні вмінь зв'язного мовлення на уроках української мови в перших класах початкової школи має рефлексивна оцінка знань займає, оскільки це дозволяє учням оцінити якість та успішність виконаних завдань, зробити аналіз виконаних дій, а вчителю зрозуміти ефективність обраних ним прийомів та засобів навчання. Цю групу вправ ми віднесли до комунікативних продуктивних.

Далі, ми виявимо види вправ, прийоми, за допомогою яких можуть бути реалізовані описані вище вміння.

Технологія розвитку критичного мислення представляє собою комплект прийомів, застосування яких дозволяє збудувати освітній процес так, щоб забезпечити усвідомлену та самостійну діяльність учнів для досягнення навчальної мети, допомагає втягнути учнів до активного навчання, і як результат підвищити якість знань. Під час проведення уроку з української мови в перших класах необхідно застосовувати різні методи та прийоми технології критичного мислення, обираючи їх відповідно до поставлених цілей та мети навчання. Також необхідно враховувати вікові особливості учнів.

Сформувані вміння зв'язного мовлення учнів першого класу на уроках української мови допоможуть технології, прийоми розвитку критичного мислення такі як: «Мозкова атака», «Асоціативний куц (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Постановка проблемного запитання», «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з текстом», «Робота з картками», «Складання розповіді за малюнком, за запитаннями», «Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення».

Для розвитку вміння першої групи - прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами, можна використовувати такі вправи: «Мозкова атака», «Асоціативний куц (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання».

Ми пропонуємо розглянути ці методи, які формують вміння першої групи.

Головна мета уроків у першому класі полягає в ознайомленні учнів з тематичними групами слів; наповненні їхнього лексичного запасу назвами предметів, ознак, дій; формуванні умінь будувати з вивченими словами словосполучення і речення, об'єднувати 2-3 речення у зв'язну розповідь, працювати з текстом. При доборі тематичних груп слів, необхідно враховувати доступність їхнього лексичного значення та їхню актуальність для першокласників. Таким вимогам відповідають наступні тематичні групи слів: «Шкільне приладдя», «Іграшки», «Сім'я», «Одяг», «Посуд», «Меблі», «Побутова техніка», «Овочі і фрукти», «Звірі», «Птахи», «Пори року», «Явища природи», «Професії», «Транспорт», «Рослини», «Квіти», «Ввічливі слова». Для засвоєння кожної з тематичних групи краще присвятити окремий урок розвитку зв'язного мовлення.

Ознайомлення дітей з тематичною групою слів можна розпочати з тлумачення значення слова – узагальнюючої назви, та поставити проблемне запитання. З метою посилення мотивації та активізації уваги дітей до пізнання нового навчального матеріалу можна спитати у них, як вони розуміють значення узагальнюючих слів. Прослухавши міркування учнів, можна ознайомити їх та озвучити запропоноване визначення.

Наприклад: іграшки – це предмети, які використовують для гри; явища природи – це зміни, які відбуваються в природі; транспорт – це засоби, які використовують для перевезення людей і вантажів.

На цьому етапі доречно буде провести з ними бесіду за такими запитаннями.

- Хто з вас правильно пояснив значення слова?
- Чия відповідь була більш точною? Чому?
- Хто з вас може повторити правильне тлумачення слова?

На цьому етапі також можна використовувати метод – «Асоціативний куц» Головна суть цього методу полягає в тому, що на початку роботи

вчитель подає одним словом тему, яку діти будуть опрацьовувати, та дає завдання учням дібрати асоціації, що виникають у пам'яті стосовно цього слова. На початку висловлюють найстійкіші асоціації, потім — другорядні. Вчитель зображує відповіді у вигляді «куща», який поступово «розростається». Застосовувати цей метод доцільно на етапі актуалізації опорних знань та умінь учнів, метою чого є формулювання проблемних питань та завдань.

Ми вважаємо, що для формування та налаштування артикуляційного апарату, правильної вимови звуків, на початку уроку можна використати метод – «Скоромовка»

Також для активізації критичного мислення дитини доречно буде запропонувати дітям відгадати загадку.

Також з метою засвоєння видових назв можна використовувати віршовані твори різних жанрів, чи уривки з них, де зустрічатимуться видові назви. Покращити запам'ятовування та підсилити сприймання назв об'єктів допоможуть малюнки із зображенням відповідних предметів чи явищ.

Тут ми можемо запропонувати учням такі завдання:

1. Послухати вірш.

У дівчинки Наталочки Є м'ячик і скакалочка,

Три ляльки, ведмежатко,

Конструктор і курчатко.

Вони з дівчатком дружать,

А без Наталі — тужать. (К. Дідух)

Після прослуховування вірша доречно спитати:

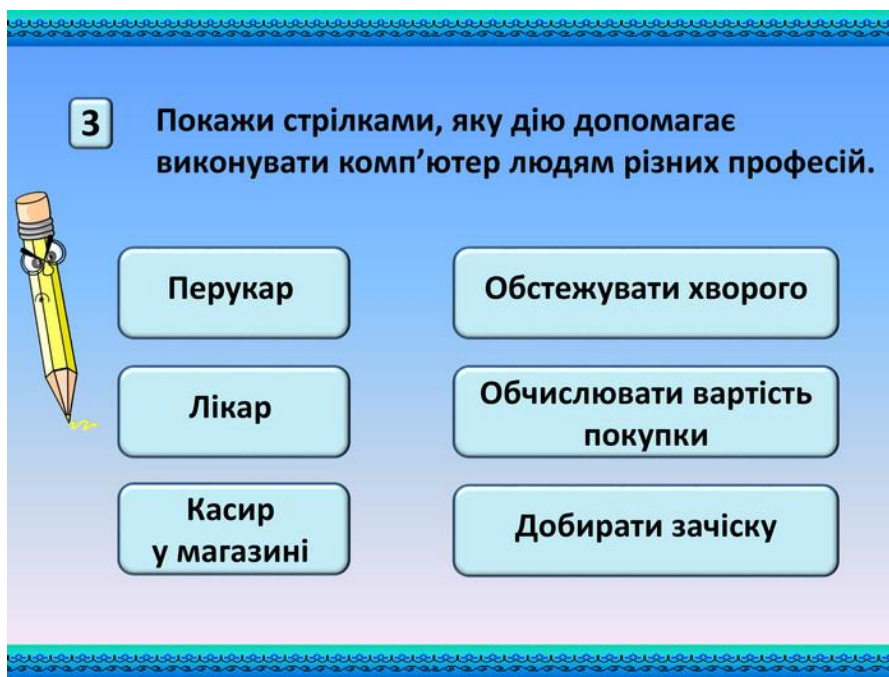
- Які іграшки були в Наталочки?
- Які ще іграшки ви знаєте?

З метою активізації словникового запасу у дітей, можна запропонувати дітям розповісти, як приклад з теми «Транспорт», про інші види транспорту, які вони знають.

Для розвитку вміння другої групи - формування вміння уважно слухати та аналізувати текст; можна використовувати такі вправи: «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово»

На цьому етапі в учнів формується вміння застосовувати слова тематичної групи у словосполученнях, реченнях, усних зв'язних висловлюваннях (невеликих розповідях, описах, міркуваннях).

«З'єднай лініями». (Рис. 2.1.) Можна запропонувати учням з'єднати лініями взаємопов'язані словосполучення і слова. Наприклад, професії (права колонка) і дії, які виконують люди цих професій (ліва колонка).

Виберіть слова, які називають явища природи, що відбуваються влітку. Спека, дощ, сніг, грім, гроза, іній, блискавка, град. Складіть розповідь за малюнком.

«Складіть розповідь за запитаннями». З метою облегшення складання розповіді можна запропонувати учням опорні запитання. Наприклад, при розповіді про улюблену іграшку, ми можемо учням поставити такі запитання:

- Як називається твоя улюблена іграшка?
- Який вона має вигляд?

- Хто тобі її подарував?
- Чому саме ця іграшка тобі подобається найбільше?
- Де зберігаються твої іграшки? Чи є там порядок? Хто його наводить?

З метою активізації мислення та критичної оцінки ситуації можна запропонувати прийом - «Закінчіть речення», наприклад, доповнивши їх назвами транспорту.

Пілот піднімає в повітря ... (літак).

Машиніст веде залізницею ... (потяг).

Водій перевозить пасажирів у ... (автобусі).

Мотоцикліст мчить на ... (мотоциклі).

Космонавт летить у ... (космічному кораблі).

«Виберіть слово», Під час використання цього прийому, дітям пропонується вибрати слово, яке належить темі. Наприклад.

Які називають явища природи, що відбуваються влітку? (Спека, дощ, сніг, грім, гроза, іній, блискавка, град.)

«Складіть розповідь за малюнком» Цей прийом активізує у дітей критичне мислення за допомогою зорового елемента.

Для розвитку вміння третьої групи – виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми, можна використовувати такі вправи: «Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення».

Прийом «Злови слово». Формує в учнів увагу, вміння критично оцінювати ситуацію, створювати висновки. Наприклад, вчитель називає слова, які відносяться до теми, а які ні. Діти плескають у долоні, коли звучить слово, що має відношення до теми.

«Взаємне опитування», «Займи позицію» - ці вправи формують уміння висловитись за допомогою поставлених запитань один одному, аргументувати свою думку.

Прийоми «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення» формують уміння оцінити свої знання, підвести підсумок, критично оцінюючи тему уроку.

Технологія критичного мислення окреслює три етапи: виклик - актуалізація вже набутих знань, їх узагальнення, мотивація до навчання; етап осмислення формує засвоєння нових знань; на етапі рефлексії відбувається осмислення, узагальнення отриманих на уроці знань, та підводяться підсумки навчання на уроці.

В наступному розділі нами будуть розглянуті всі етапи навчання на основі технології критичного мислення, які відповідають етапам проведення уроку української мови.

Розглянувши групи, типи, види вправ, та об'єкти навчання, на основі логічного аналізу нами було встановлено відповідність між усіма компонентами підсистеми. Представимо структуру розробленої нами підсистеми вправ у вигляді таблиці (Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Групи	Типи вправ	Уміння, які формуються	Види вправ
I група	Умовно-комунікативні рецептивно-продуктивні	Вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами.	«Мозкова» атака», «Асоціативний кущ (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання».
II група	Умовно-комунікативні , комунікативні продуктивні	Вміння уважно слухати та аналізувати текст.	«З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за

			малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово»
III група	Комунікативні продуктивні	Вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.	«Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення».

Отже, нами була розроблена класифікація вправ для формування вмінь зв'язного мовлення молодших школярів за об'єктом навчання – вміння зв'язного мовлення, які формуються під час уроку за технологією критичного мислення. Вважаємо за необхідне підкреслити, що різноманітні вправи для навчання учнів початкової школи усному зв'язному мовленню можуть розроблятися на підставі визначеної нами відповідності прийомів технології критичного мислення певним умінням зв'язного мовлення.

2.2. Модель навчання зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення у початкових класах

Під поняттям «модель уроків» за Ярошевским М.Г. та Петровським А.В. ми розуміємо «систему об'єктів або знаків, які відтворюють деякі суттєві властивості системи-оригіналу» [24, с. 216].

Для створення моделі навчання зв'язного мовлення учнів початкових класів на основі технології критичного мислення розглянемо типологію уроків української мови, розроблену у сучасній методиці.

Уроки з вивчення рідної мови орієнтовно можна поділити на дві групи.

I група – аспектні уроки української мови (вивчаються різні аспекти мови). Головною метою цих уроків є розвиток і формування у дітей частково-мовленнєвих, первинних умінь і навичок: орфоепічних, лексичних, словотвірних, пунктуаційних та орфографічних. Під час цих уроків більшість вправ направлена на вивчення одиниць мови: звуки, морфеми, слова, словосполучення, речення.

II група – уроки розвитку зв'язного мовлення. Головною метою цих уроків є формування та розвиток комунікативних умінь та навичок.

В.А. Оніщук запропонував класифікацію уроків на основі навчальних цілей:

- «урок засвоєння нових знань;
- урок формування вмінь і навичок;
- урок застосування знань, умінь, навичок;
- урок узагальнення і систематизації знань;
- урок перевірки знань, умінь, навичок;
- комбінований урок», [20].

Сучасним лінгводидактом С. Караманом була створена система уроків рідної мови, за основу якої він узяв етапи пізнання, та врахував ланки засвоєння інформації. С. Караман визначає наступні типи уроків: формування знань; зміцнення знань, умінь і навичок; удосконалення знань, умінь і навичок. На цих уроках проводиться робота як з мовною

інформацією, так і з мовленнєвою. Вчений наголошує, що «на всіх типах уроків має місце робота з розвитком літературного мовлення, в тому числі зв'язного. Значить, робота з розвитку мовлення правомірно включається у вказані типи уроків» [9, с. 82].

Працюючи над усним мовленням учнів, потрібно працювати над підвищенням мовної культури, збагаченням та удосконаленням словникового запасу, засвоєнням етичних правил спілкування, над послідовністю та логічністю викладу думок, над над правильною вимовою, виразністю та чіткістю, удосконалювати граматичний лад мовлення.

Опрацьовуючи систему вправ, ми виходили з того, що:

1) Потрібно розвивати у дітей комунікативну потребу: прагнення використовувати різноманітні мовні засоби, розуміння того, які переваги дають різноманітні мовні вміння, як можна з їх допомогою мислити, висловлювати свої думки, впливати на інших людей,;

2) Праця з розвитку мови має не ознайомчий, а практичний тренінговий характер: освоїти мовні навичками та вміннями – значить, довести їх до автоматичності, з можливістю їх свідомого контролю;

3) Розвиток мовлення – це основна задача уроків української мови в початковій школі, тому робота з розвитку мовлення молодших школярів – це систематична робота на кожному уроці;

4) Мовлення – це творча діяльність, складна діяльність людини, яка об'єднує в собі вміння спостерігати, мислити, фантазувати, а також слухати і чути; перш за все вчиться розмовляти той, у кого є що повідомити та сказати, тому необхідно вчити дітей не технічному оформленню висловлювань, а мовному мисленню, адекватному сприйняттю мови іншої людини, мовній творчості.

5) Потрібно розвивати навички та вміння усного мовлення, орієнтуючись на ті реальні задачі, які належить вирішувати учням у житті.

Отже ми вважаємо за потрібне розглянути структуру уроку української мови в початковому класі.

Початком уроку є виклик. До цього етапу відносяться:

1. організаційна частина, під час якої відбувається зосередження уваги учнів та актуалізація набутих знань раніше;
2. повідомлення теми уроку, мотивація навчальної діяльності, визначення цілей уроку, очікуваних результатів, стимулюється діяльність учнів;
3. перевірка домашнього завдання, аналіз помилок.

Далі починається основна частина уроку, до якої відноситься:

4. контроль, корекція та актуалізація опорних знань;
5. сприймання та усвідомлення нового матеріалу;
6. узагальнення, систематизація та закріплення вивченого матеріалу (учні виконують письмові та усні вправи, відбувається аналіз, синтез, конкретизація, порівняння і узагальнення вивченого матеріалу).

Заключна частина уроку включає в себе:

7. підсумок уроку – узагальнення набутих під час уроку знань, здійснюється акцент на основних моментах уроку, аналізується робота учнів, порівнюються реальні результати з очікуваними.
8. повідомлення домашнього завдання.

Під час становлення освітнього процесу з предмета українська мова вчитель розробляє календарне планування, в якому розмежовує у часі окремі теми, і при цьому враховує кількість годин, які визначені програмою на кожну тему. Також вчителем розробляється тематичне планування – послідовність уроків з визначенням видів робіт на них. Підсумовуючи це ми можемо, сказати, що навчання відбувається за циклічно-тематичним принципом. Тобто, уроки об'єднуються за тематикою кожного циклу і проводяться відповідно чотири рази на тиждень. За Типовою освітньою програмою розробленою Савченко рекомендовано аспектні уроки проводити три рази на тиждень, а уроки зв'язного мовлення один раз на два тижні [31], за бажанням вчитель може проводити такі уроки раз на тиждень. До кожної теми входить різна кількість уроків.

Розроблена модель навчання будуватиметься за циклічно-тематичним принципом. Ці уроки будуть розділені на три етапи: виклик, осмислення, рефлексія. На кожен з цих етапів буде відведено по 10-15 хвилин. Під час таких заняттях будуть використовуватися прийоми технології критичного мислення. Тобто організовуватиметься циклічний процес навчання.

Ми пропонуємо, як приклад, побудувати систему вправ до кожного з етапів уроку на тему «Літо»

На першому етапі виклику розпочинається початок уроку. На цьому етапі формуються вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. Робота на цьому етапі буде націлена на актуалізацію знань отриманих під час уроків української мови: що таке словосполучення, речення, текст, структура тексту, антоніми, синоніми. Також тут необхідно проводити роботу над збагаченням словникового запасу. Етап виклику можемо назвати етапом до слухання тексту перед побудовою зв'язного висловлювання. Під час цієї частини уроку виконуються вправи, розроблені для першого етапу.

Перше завдання – відгадати загадку, яка розкриє тему уроку.

Загадка

Полунички у сметанці,
Соловей щебече вранці,
Дощик через ситечко,
Наступило.....

(Літечко)

Словникова робота – Які ще явища природи вам відомі крім тих, про які ми згадували в загадках? Учитель може порадити учням звертатися по підказку до «Тематичного словничка».

Мозкова атака. Запитання та відповіді на тему «Літо». Під час виконання цього завдання можна будувати систему запитань – вчитель – діти, діти – діти. Ми можемо спочатку ставити запитання – вчитель – діти,

для налаштування дітей, а потім діти – діти, де формуються навички діалогічного мовлення.

Запитання

Які основні ознаки літа?

Чим можна займатися влітку?

Що може бути небезпечного влітку?

Які правила поведінки під час грози?

Чи є якісь прикмети, за якими можна визначити, що наближається гроза?

Які місяці літні, як вони називаються і чому?

Наступне – соромовка про літо, для розвитку артикуляційного апарату.

Скоромовка

Там, де літо сіно косить,

Заплету веселку в коси.

І піду, де срібні роси

Вранці впали на покоси.

Далі – назвати асоціації до слова «Літо»

Асоціативний кущ. Полягає у виділенні дітьми уявних асоціацій, та згадування уже існуючих знань про літо. Це необхідно для поповнення словникового запасу слів та інтерпретації тексту теми у розповідь, переказ.

(Рис. 2.2)

Постановка проблемного запитання. Формується активізація критичного мислення для пошуку відповіді на запитання.

Чому літо кольорове?

II етап – Осмислення. На цьому етапі формуються в учнів першого, другого класів уміння уважно слухати та аналізувати текст; Це етап можемо назвати протягом слухання тексту, тобто відбувається формування та закріплення вмінь молодших школярів створювати монологи різних функціональних типів (опис, повідомлення, міркування), діалоги з опорою на картинку або серію картинок, слова, заданим початком або кінцівкою, редагувати речення з точки зору його змісту, граматики і лексики, відновлювати деформоване завершене речення.

На етапі осмислення використовуються вправи, розроблені для другого етапу уроку.

Вибери слово. Використовується для активізації словникового запасу. Необхідно вибрати слово, яке відповідає ознакам літа.

«Сніг, веселка, спека, море, райдуга, бурульки.»

З'єднай лініями. Учні, з допомогою критичного мислення вчаться об'єднувати поняття за логічною послідовністю. (Рис.2.3)

Незакінчені речення. Ця вправа активізує уяву, критичне мислення, вчить вибудовувати зв'язне висловлювання.

Я люблю літо тому, що.....

Влітку я вдягаю легкий одяг бо.....

Влітку мені подобається.....

Наступне завдання. Необхідно роздивитись зображення та дібрати до нього назву.

Добери назву.

Учні переглядають фрагмент відеоматеріалу про найпоширеніші явища природи влітку. Педагог проводить бесіду, надаючи можливість кожній дитині висловити свою думку. Наприклад відео - <https://www.youtube.com/watch?v=hpeiR7j4u5o>

У яку пору року відбуваються явища, які ви побачили у відео?

Які найголовніші ознаки цих явищ?

Які з цих явищ доводилося вам бачити?

Що ви при цьому відчували?

Далі необхідно **скласти розповідь за малюнком.**

(Рис. 2.4)

Складання розповіді за малюнком та запитаннями.

Що зображено на малюнку?

Якого кольору трава і дерева і чому?

Що роблять метелики на малюнку?

Що прикрашає травичку?

III етап – Рефлексія. На цьому етапі будуть сформовані вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Ця частина уроку є після слухання тексту. Під час етапу рефлексії учні оцінюють свою успішність та якість виконаних завдань, роблять аналіз виконаних дій.

Приєм Злови слово.

Учитель називає слова. Діти плескають у долоні, коли звучить слово, яким можна описати пору року - літо. Наприклад: тепле, яскраве, холодне, райдужне, жовте, зелене, морозне.....

Далі ми можемо використати вправу **Займи позицію.**

Вчитель читає невеличкі речення про літо і пропонує дітям зайняти певну позицію, якщо згодні з думкою в реченні.

Наприклад.

Влітку завжди яскраво світить сонечко.

Влітку кожного дня йде дощ.

Зайнявши позицію учень висловлює свою позицію

Я вважаю що.....

Розроблена модель навчання із застосуванням прийомів технології критичного мислення, спрямована на формування вмінь усного зв'язного мовлення, розвиває та удосконалює у дітей мовленнєву діяльність, навчає переказувати текст, обирати правильні, адекватні мовні засоби для висловлення власної точки зору, активізує словниковий запас учнів.

Рис. 2.5 Схеми моделі навчання молодших школярів зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення.

Таким чином, створена нами модель навчання дозволяє реалізувати процес формування вмінь зв'язного мовлення учнів початкової школи під час переказу тексту на основі технології критичного мислення.

2.3. Організація та проведення педагогічного експерименту

Даний розділ присвячений експериментальній частині дослідження. З метою обґрунтування практики по розробленій нами методиці навчання зв'язного мовлення учнів першого класу початкової школи за допомогою технології критичного мислення, було проведено педагогічний експеримент.

Термін «педагогічний експеримент» походить від латинського слова «experimentum», що означає «проба, дослід». Педагогічний експеримент – це науково обґрунтована система організації педагогічного процесу, яка направлена на відкриття нового педагогічного знання та перевірку, обґрунтування наперед розроблених наукових припущень, гіпотез. Якщо припущення підтверджується в педагогічній практиці, науковець робить у відповідності до результатів теоретичні узагальнення, висновки.

Педагогічний експеримент складався з наступних етапів:

- 1) підготовчого;
- 2) дослідницького;
- 3) аналізу та узагальнення результатів. До дослідницького етапу увійшли констатувальний та формувальний експерименти.

Експеримент може бути паралельним або послідовним. Під час послідовного експерименту доказ гіпотези здійснюється шляхом порівняння ефективності навчання до введення в нього нового фактору та ефективності навчання після введення такого фактору в тій же самій експериментальній групі. Паралельний експеримент вимагає наявність двох експериментальних груп: контрольної та експериментальної. Контрольна група навчання проводиться без введення нових факторів, а в експериментальній – умови навчання змінюються. Потім ці знання в цих групах порівнюють.

Під час нашого дослідження було застосовано послідовний експеримент: один клас на констатувальному етапі дослідження був контрольним, а після впровадження розробленого комплексу вправ на

основі технології критичного мислення при здійсненні контрольного зрізу знань став експериментальним.

Почнемо з опису підготовчого етапу.

Метою нашого експерименту була перевірка якості та ефективності розробленої методики навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення. Завдання експерименту були представлені такими положеннями:

- перевірити чи забезпечує розроблена на основі технології критичного мислення методика навчання достатній рівень сформованості вмінь зв'язного мовлення учнів першого класу початкової школи;

- провести апробацію розробленої у дослідженні моделі навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення;

- перевірити ефективність створеного комплексу вправ за темою «Літо».

Базуючись на завданні дослідження, ми висунули гіпотезу експерименту: впровадження методики, розробленої на основі технології критичного мислення буде сприяти ефективному формуванню вмінь зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку.

Педагогічний експеримент проводився на базі Чернігівської ЗЗСО № 6 в 1 класі під час проходження переддипломної виробничо-педагогічної практики. В дослідженні брали участь 20 дітей шести-семи річного віку. Для формування вмінь зв'язного мовлення учнів першого класу ми застосовували прийоми технології розвитку критичного мислення.

Мета констатувального етапу експерименту: виявлення рівня сформованості умінь зв'язного мовлення у молодших школярів. За критерії оцінювання рівня сформованості цього виду мовлення було обрано: оперування словниковим запасом, мовну правильність, відповідність темі, логічність, розгорнутість, завершеність, різноманітність зразків мовлення.

Для об'єктивного визначення рівня сформованості умінь усного зв'язного мовлення в учнів першого класу, за раніше виявленими критеріями, результати зрізу було виражено через коефіцієнт навченості за В.П. Беспалько: $K=a/n$, де a – кількість реально отриманих балів, n – максимальна кількість балів, яку могли б отримати діти при зразковому виконанні завдань. Якщо значення K менше 0,6 – це відповідає незадовільному рівню сформованості зв'язного мовлення; якщо K знаходиться у діапазоні від 0,6 до 0,7 – задовільний рівень; якщо K у від 0,7 до 0,8 – добрий рівень; якщо K від 0,8 до 1,0 – відмінний рівень сформованості зв'язного мовлення у дітей. Рівень сформованості є достатнім, коли K більше 0,8.

Отже для визначення зрізу знань нами було запропоновано тест, який складався з трьох тестових завдань. Перше тестове завдання направлене на перевірку рівня вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. Метою другого тестового завдання було встановлення рівня сформованості вміння уважно слухати та аналізувати текст, будувати повні, завершені речення, підбирати та використовувати мовні засоби під час переказу. Метою третього тестового завдання було встановлення рівня вміння виділяти та формувати основну думку тексту, логічно будувати зв'язне висловлювання за запитаннями. Метою четвертого тестового завдання є встановлення рівня вміння висловити свою думку щодо теми, зробити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. За кожне вірно виконане завдання максимальна оцінка 3 бали, тобто за всі завдання максимальна оцінка, яку можна отримати, становить 12 балів. Тестові вправи представлені у Додатку Б.

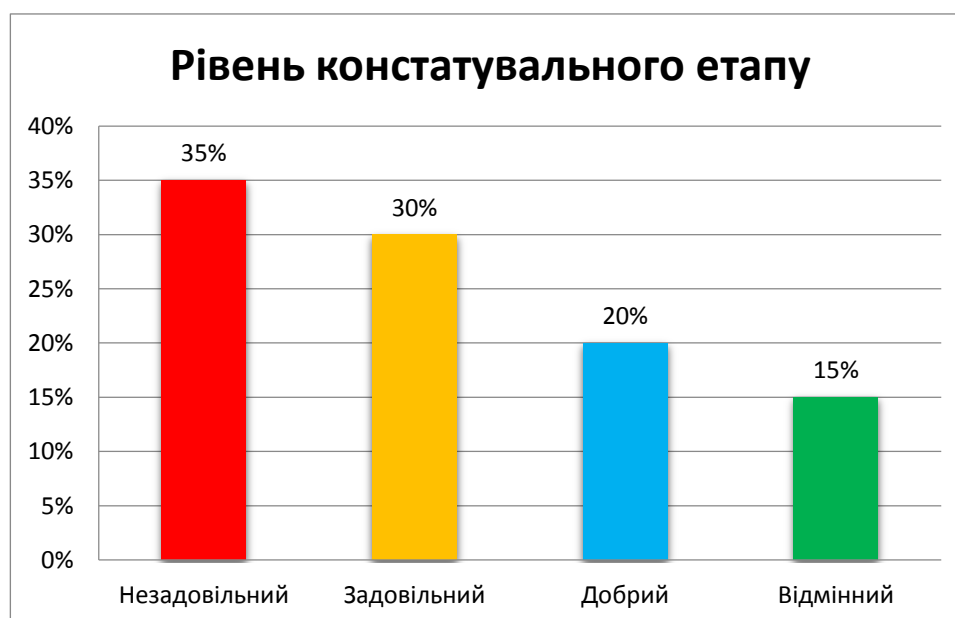
За результатами завдання були отримані наступні дані: 35% учнів мають незадовільний рівень розвитку зв'язного мовлення, задовільний рівень мають 30% учнів, а 20% учнів мають добрий рівень розвитку усного зв'язного мовлення. Відмінний – 15 %. Результати перед-експериментального зрізу подані у Додатку В та таблиці (Таблиця 2.2)

Таблиця 2.2

Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів на констатувальному етапі
експерименту

Рівень розвитку зв'язного мовлення	Рівень %
Незадовільний	35
Задовільний	30
Добрий	20
Відмінний	15

Для наочності зобразимо результати зрізу знань у вигляді діаграми (Рис.2.6)

Довідково: в експерименті брало участь 20 учнів, які отримали загальну кількість балів на констатувальному етапі в розмірі 153 (коефіцієнт навченості – 64%).

Отже, отримані дані говорять про те, що рівень сформованості умінь зв'язного мовлення в учнів першого класу знаходяться на незадовільному та задовільному рівнях. А тому важливим і необхідним буде проведення уроків зв'язного мовлення з використанням комплексу вправ, розробленого із застосуванням прийомів технології критичного мислення.

Базуючись на результатах отриманих після проведення зрізу знань на констатувальному етапі експерименту, ми перейшли до перевірки висунутої

нами гіпотези про ефективність застосування прийомів технології критичного мислення під час формування вмінь зв'язного мовлення учнів молодшої початкової школи. З цією метою нами було проведено експериментальне навчання в першому класі.

Мета формувального етапу експерименту полягала у розвитку вмінь усного зв'язного мовлення учнів першого класу початкової школи на уроках української мови за допомогою прийомів технології критичного мислення.

Завдання формувального етапу:

- створити систему вправ, направлених на розвиток усного зв'язного мовлення;

- реалізувати цю систему вправ у практичній діяльності.

Задля цього ми розробили комплекс вправ на основі технології критичного мислення за темою «Літо», який представлений в Додатку Г.

Метою першої групи вправ є формування вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. До цієї групи ми також включили декілька вправ, які вчитель може обирати. До групи увійшли наступні види вправ: «Мозкова» атака», «Асоціативний кущ (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання».

Метою другої групи вправ є формування вміння уважно слухати та аналізувати текст. До цієї групи ми також включили декілька вправ, які вчитель може обирати. До групи увійшли наступні види вправ: «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово».

Третя група вправ розроблена для формування у молодших школярів вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. До цієї групи ми також включили декілька вправ, які вчитель може обирати. До групи увійшли наступні види вправ: «Займи

позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення», «Запитання-відповідь».

Під час виконання створеного комплексу вправ увага учнів була направлена на повноту явищ, що описуються, логічність змісту, змістовний зв'язок між реченнями.

Розроблений комплекс вправ показує, що зв'язне мовлення учнів стало більш логічним, послідовним та аргументованим. Вміння усвідомити, розуміти тему, оперувати словниковим запасом, складати словосполучення, речення і з'єднувати їх між собою за змістом в текст та інтерпретувати його в розповідь, сприяло оволодінню можливостями зв'язного висловлювання. Також було сформовано вміння осмислити матеріал, тему, будувати розповідь в логічній послідовності.

Метою контрольного етапу експерименту було виявлення ефективності запропонованої системи вправ у формуванні вмінь усного зв'язного мовлення на уроках української мови.

Завдання:

- повторно дослідити рівень розвитку усного зв'язного мовлення учнів першого класу;
- порівняти отримані результати констатувального та контрольного етапів.

Після експериментального навчання під час формувального етапу дослідження нами було проведено повторний зріз знань. Учням було запропоновано виконати тестові вправи аналогічні завданням з констатувального етапу дослідження. Оцінювання результатів відбувалося за тими ж критеріями, що і на перед експериментальному зрізі.

За результатами завдання були отримані наступні дані: 5% учнів мають незадовільний рівень розвитку зв'язного мовлення, задовільний рівень мають 10% учнів, а 45% учнів мають добрий рівень розвитку усного зв'язного

мовлення. Відмінний – 40 %. Результати тестування з контрольного етапу дослідження наведено в Додатку Д.

Таблиця 2.3

Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів на контрольному етапі експерименту

Рівень розвитку зв'язного мовлення	Рівень %
Незадовільний	5
Задовільний	10
Добрий	45
Відмінний	40

Рис. 2.7 Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів на контрольному етапі експерименту.

Довідково: в експерименті брало участь 20 учнів, які отримали загальну кількість балів на контрольному етапі в розмірі 187 (коефіцієнт навченості – 78%).

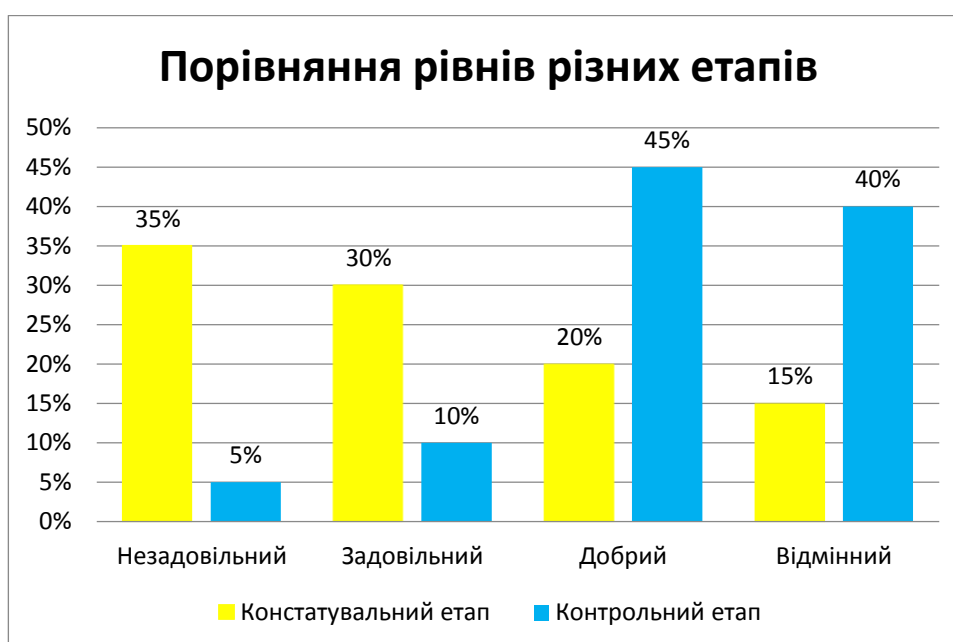
Загальні результати зрізу знань з розвитку зв'язного мовлення на констатувальному і контрольному етапах представимо у вигляді таблиці (Таблиця 2.4)

Таблиця 2.4

Порівняння результатів зрізу знань на констатувальному та контрольному етапах експерименту.

Рівень розвитку зв'язного мовлення	Констатувальний етап, %	Контрольний етап, %
Незадовільний	35	5
Задовільний	30	10
Добрий	20	45
Відмінний	15	40

Рис. 2.8 Порівняння результатів зрізу знань на констатувальному та контрольному етапах експерименту.

Таким чином, провівши аналіз отриманих результатів, можна зробити висновки: використання прийомів технології критичного мислення на уроках української мови підвищує рівень сформованості вмінь зв'язного мовлення учнів перших класів початкової школи. На уроках мови є можливість організувати ефективно навчання з формування та розвитку вмінь усного зв'язного мовлення.

Отже, впровадження системи вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, яке направлене на формування вмінь усного зв'язного мовлення у початкових класах, підвищує ефективність навчання, позитивно впливає на його процес. Аналіз результатів показав, що у дітей

з'являється бажання планувати свою діяльність та здійснювати само та взаємоконтроль, а також стає набагато легше висловити свої думки.

Також було досліджено рівень сформованості вмінь усного зв'язного мовлення в учнів першого класу, розроблена система вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, направлених на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови, а також описано аналіз дослідно-експериментальної роботи.

В констатувальному етапі експерименту брали участь 20 учнів першого класу. Використовували коефіцієнт навченості за В.П. Беспалько, в результаті чого було визначено рівень сформованості зв'язного мовлення у дітей. Інтерпретація та опрацювання результатів дозволяє зробити висновки про те, що у класі переважає кількість дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення. В результаті констатувального експерименту на основі визначення коефіцієнту навченості учнів молодшої початкової школи та результатів анкетування вчителів школи ми дійшли висновку, що застосування спеціально розробленої методики формування зв'язного мовлення в дітей молодшої початкової школи на основі технології критичного мислення є необхідним (коефіцієнт навченості становив 64%). Формувальний етап роботи вбачав розроблення і реалізацію комплексу вправ, направлених на формування вмінь зв'язного мовлення. На контрольному етапі було знов проведено діагностику рівня розвитку зв'язного мовлення. Обчислення коефіцієнту навченості на контрольному етапі (за результатами проведення формувального експерименту) показало його збільшення на 22% або 14 процентних пунктів (з 64% до 78%). Після аналізу отриманих даних, ми можемо спостерігати позитивні зміни, рівень розвитку зв'язного мовлення підвищився.

Нами були розроблені методичні рекомендації щодо навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення. Методичні рекомендації представлені у Додатку Ж

Отже, можна зробити висновок, що запропонована методика, спрямована на розвиток усного зв'язного мовлення на уроках української мови, підвищує ефективність освітнього процесу у формуванні вмінь усного монологічного та діалогічного мовлення у дітей перших класів. А також ці вправи розвивають та удосконалюють мовну діяльність учнів, формують уміння підбирати правильні мовні засоби, збагачують словниковий запас.

Висновки до розділу 2.

Підсумовуючи матеріал, який викладено нами у другому розділі кваліфікаційної роботи, окреслимо положення методики формування зв'язного мовлення учнів перших, других класів початкової школи на основі

технології критичного мислення та опишемо результати її експериментальної перевірки.

2.1. Збудована нами підсистема вправ здійснювалась відповідно до таких етапів: класифікація вправ; вибір прийомів, на базі яких збудовані вправи; розробка вправ; створення структури підсистеми вправ. Головним критерієм для класифікації вправ взято об'єкт навчання – вміння зв'язного мовлення, що формуються під час уроку за технологією критичного мислення. Отже до виділеного критерію класифікацій до підсистеми увійшло три групи вправ: I група вправ – вправи на формування вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. II група вправ – вправи на формування вміння уважно слухати та аналізувати текст. III групи вправ – вправи на формування вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

До умовно-комунікативних рецептивно-продуктивних вправ ми відносимо вправи I групи. Під час виконання вправ I групи в якості підкріплення можна використовувати малюнки, різні наочні предмети, кубики LEGO. Реалізувати такі вправи можна за допомогою питань. Метою I групи вправ – сформувати вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами.

Другу групу вправ ми віднесли до умовно-комунікативних та комунікативних продуктивних. Під час виконання вправ II групи в якості підкріплення можна використовувати картки, малюнки слова-опори, запитання, зразки початку та кінця речення, деформовані словосполучення, тексти. Метою II групи вправ – сформувати вміння уважно слухати та аналізувати текст.

Вправи III групи допомагають сформувати вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. Вказану групу вправ ми віднесли до комунікативних продуктивних.

Задля ефективного навчання учнів першого класу зв'язному мовленню можна використовувати такі прийоми технології критичного мислення: «Мозкова атака», «Асоціативний куц (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання», «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово», «Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення».

Ми можемо підкреслити головне, що різноманітні вправи для навчання учнів початкової школи усному зв'язному мовленню можуть бути розроблені на основі визначеної нами відповідності прийомів технології критичного мислення певним вмінням зв'язного мовлення.

2.2 Нами була розглянута вироблена у сучасній методиці типологія уроків української мови за різними критеріями спираючись на які ми створили моделі навчання зв'язного мовлення учнів початкових класів на основі технології критичного мислення. В.А. Оніщук класифікує уроки за навчальними цілями. Лінгводидакт С. Караман взяв етапи пізнання за основу під час створення системи уроків рідної мови. Також розглядали циклічність процесу навчання з вивчення української мови, на основі якої і була створена модель навчання із застосуванням прийомів технології критичного мислення, направлена на формування вмінь зв'язного мовлення. Ми розділили такі уроки на три етапи відповідно: виклик, осмислення, рефлексія. Де буде відведено по 10-15 хвилин на кожен з етапів. Під час занять будуть використовуватися прийоми технології критичного мислення.

Етап виклику ототожнюється з початком уроку. На цьому етапі формуватимуться вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. Етап виклику ми можемо назвати етапом до слухання тексту перед побудовою зв'язного висловлювання. На цьому етапі ми будемо використовувати вправи, які розроблені для першого етапу.

На етапі осмислення робота направлена на формування в учнів першого, другого класів вміння уважно слухати та аналізувати текст. Етап осмислення ми можемо назвати - протягом слухання тексту, тобто відбувається закріплення та формування вмінь молодших школярів поєднувати словосполучення в речення, речення в зв'язне висловлювання, виражати свою думку, логічно будувати розповідь в логічній послідовності, даючи відповіді на запитання під час бесіди, будувати доповнювати та продовжувати речення з опорою на картинку, серію картинок, предметів, слова, заданим початком або кінцівкою речення, редагувати речення з точки зору його змісту, граматики і лексики, відновлювати деформований текст.

Третій етап – рефлексія. На даному етапі необхідно сформувати вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. Дана частина уроку буде – після слухання тексту. Під час етапу рефлексії учні вчать оцінювати свої знання, успішність та якість виконаних завдань, роблять аналіз виконаних дій.

2.3. Під час дослідження нами було проведено педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів: підготовчого, дослідницького, етапу аналізу та узагальнення результатів.

Впровадження системи вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, яке направлене на формування вмінь усного зв'язного мовлення у початкових класах, підвищує ефективність навчання, позитивно впливає на його процес. Аналіз результатів показав, що у дітей з'являється бажання планувати свою діяльність та здійснювати само та взаємоконтроль, а також стає набагато легше висловити свої думки.

Також було досліджено рівень сформованості вмінь усного зв'язного мовлення в учнів першого класу, розроблена система вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, направлених на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови, а також описано аналіз дослідно-експериментальної роботи.

В констатувальному етапі експерименту брали участь 20 учнів першого класу. Використовували коефіцієнт навченості за В.П. Беспалько, в результаті чого було визначено рівень сформованості зв'язного мовлення у дітей. Інтерпретація та опрацювання результатів дозволяє зробити висновки про те, що у класі переважає кількість дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення. В результаті констатувального експерименту на основі визначення коефіцієнту навченості учнів молодшої початкової школи та результатів анкетування вчителів школи ми дійшли висновку, що застосування спеціально розробленої методики формування зв'язного мовлення в дітей молодшої початкової школи на основі технології критичного мислення є необхідним (коефіцієнт навченості становив 64%).

Формувальний етап роботи вбачав розроблення і реалізацію комплексу вправ, направлених на формування вмінь зв'язного мовлення. На контрольному етапі було знов проведено діагностику рівня розвитку зв'язного мовлення. Обчислення коефіцієнту навченості на контрольному етапі (за результатами проведення формувального експерименту) показало його збільшення на 22% або 14 процентних пунктів (з 64% до 78%). Після аналізу отриманих даних, ми можемо спостерігати позитивні зміни, рівень розвитку зв'язного мовлення підвищився.

В результаті чого ми можемо зробити висновки, що впровадження методики із застосуванням прийомів технології критичного мислення, яка направлена на формування вмінь зв'язного мовлення у початкових класах, позитивно впливає на процес навчання та підвищує його ефективність. Комплекс вправ створеного нами розвивають та удосконалюють мовленнєву діяльність учнів, збагачують словниковий запас, формують уміння підбирати правильні мовні засоби.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасна шкільна лінгводидактика особливу увагу приділяє проблемі розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Але, проблема навчання зв'язного мовлення учнів перших, других класів за допомогою технології критичного мислення, як показав аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних

учених, потребує теоретичної та практичної розробки. Дослідження розроблене нами дало змогу зробити висновки і вирішити цю проблему.

1. Передумови теоретичної системи формування вмінь зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення є важливим етапом для вирішення проблеми, якій присвячене наше дослідження. Положення, які наведені нами нижче показують необхідні передумови для ефективного навчання.

1.1. Використання технології розвитку критичного мислення на уроках мови у молодших початкових класах допомагає реалізувати такі дидактичні принципи: принцип забезпечення активної мовленнєвої практики, принцип збагачення мотивації мовленнєвої діяльності, принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип взаємозв'язку мислення, мови і мовлення. Оскільки суть технології критичного мислення, їх застосування направлені на такі прийоми навчання, які забезпечують активну діяльність учнів на уроках, будують мовленнєве середовище, де діти з радістю висловлюють свої думки.

Тому нами була розроблена власна номенклатура вмінь зв'язного мовлення: вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами; вміння уважно слухати та аналізувати текст; вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

Наведені вміння було поділено за етапами уроку на основі технології критичного мислення таким чином: на етапі виклику – формуються вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами на етапі осмислення – формуються вміння уважно слухати та аналізувати текст; на етапі рефлексії – вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образні слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

1.2. Сучасна освітня технологія, яка являє собою сукупність прийомів, методів, використання яких на уроках дозволяє створити умови для ефективного навчання учнів першого, другого класів - це технологія розвитку критичного мислення. Можна говорити про те, що в Новій українській школі критичне мислення як освітня технологія посідає важливе місце в ефективному розвитку дитини, її мовлення, зв'язного висловлювання. Адже проводячи уроки за цією технологією, можна досягти динамічного розвитку навчання, при цьому розвиваючи та впроваджуючи нові ідеї, які дозволять ефективніше пізнати дитину, її слабкі сторони та розвинути їх. Це доводить те, що саме ця технологія являє собою гнучку структуру методів і прийомів, що дає можливість найбільш ефективно та всесторонньо підійти до розвитку зв'язного мовлення.

Під час розвитку критичного мислення у молодших школярів Нової української школи формуються навички спостерігати, абстрактно мислити, використовуючи певні образи, розвивати уяву, порівнювати, будувати власну точку зору та доводити її за допомогою правильно, зв'язних, логічно сформованих речень.

Використання вище зазначеної технології робить уроки креативними, новітніми та цікавими, розвиває навички думаючої особистості під час роботи з інформацією. На таких уроках учні читають, розмірковують, пишуть, думають, аналізують, обговорюють. Також навчаються бачити проблему, розмірковувати, видозмінювати власні ідеї, доводити їх, оперуючи фактами, ставити запитання та знаходити відповіді на них.

Провівши уроки із застосуванням технології розвитку критичного мислення завжди перед нами постають нові ідеї. Доказом цього є те, що ця технологія не тільки педагогічна технологія з обумовленими правилами, принципами та набором прийомів, а й стрімкий, розвивальний підхід до навчання, який необхідно використовувати на уроках в Новій українській школі.

1.3. Під час дослідження нами були уточнені лінгвістичні передумови, які характеризуються представленими нижче положеннями. Мовна система складається з таких мовних одиниць як: звуки, морфеми, слова, словосполучення, речення. Розглянута система побудови розвитку зв'язного мовлення для першого та другого класів: словосполучення, речення як завершена думка і текст. Окреслено поняття «словосполучення», що передує реченню і є незавершеною думкою, але в подальшому складає речення. Також розглянуто поняття «речення» як одиниця мови, яка завершує думку і є мінімальною комунікативною одиницею, що сприймається на слух чи зір, і кодує у собі повідомлення про щось. Ознайомили з поняттям текст, як результатом мовної діяльності, який має певні ознаки, вивчення яких необхідне для мовного розвитку молодших школярів. Розглянуто ознаки тексту, його частини та види. Зв'язне висловлювання – це сукупність взаємопов'язаних між собою самостійних речень, об'єднаних за допомогою мовних засобів спільним предметом мовлення і головною думкою. Висвітлили також поняття: «монолог» та «діалог» і їх суть. Монологічне мовлення – зв'язний, послідовний, тривалий виклад думок, знань однією особою. Діалогічне мовлення – розмова двох осіб, на основі – запитання – відповідь. Також торкнулись психологічних та мовленнєвих характеристик зв'язного мовлення і функції комунікації, які воно виконує.

Переказ виділено як одну із основних і важливих основ формування зв'язного мовлення, де учень відображає своїми словами літературний зразок. Переказуючи текст, дитина запам'ятовує та використовує емоційні, образні слова та словосполучення з тексту, мовленнєві форми (граматичні конструкції, міжфразові зв'язки). Це свідоме відтворення літературного тексту в усному мовленні. В цій складній діяльності задіяно пам'ять, уяву, мислення дитини.

Із вище викладеного, ми можемо зробити висновок, що застосування технології критичного мислення на уроках в початкових класах сприяє реалізації принципів навчання української мови та буде сприятливі

методичні та лінгвістичні передумови для формування умінь усного зв'язного мовлення в учнів першого класу. Під час навчання на уроках української мови молодші школярі вивчають всі форми мовлення: діалогічне і монологічне, вивчають мовні одиниці, знайомляться з поняттями «слово», «словосполучення», «речення», «текст». Навчаються складати повні речення з закінченою думкою, словосполучення, розповіді, усвідомлювати та інтерпретувати текст, висловлювати власні міркування, переказувати, набувають вмінь діалогічного, монологічного мовлення. На перших уроках української мови діти в доступній для них формі освоюють основну комунікативну функцію мовлення. Під час розвитку мовлення в учнів, розвивається і мислення. Саме розвиток усного мовлення в учнів першого, другого класів – складна і тривала робота, але для більш ефективної реалізації цієї цілі, доцільно застосовувати на уроках інноваційні технології, створювати сприятливе мовленнєве середовище.

Отже виходячи із завдань дослідження, розгляду яких присвячено другий розділ, нами було розроблено методику навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення.

2. Створена методика та експериментально перевірена нами, дозволяє на практиці вирішити проблему формування вмінь зв'язного мовлення школярі першого, другого класів за допомогою технології критичного мислення.

2.1. Нами також створена підсистема вправ що і є однією з частин запропонованої методики, вона включає три групи вправ: I група вправ – вправи на формування вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами; II група вправ – вправи на формування вміння уважно слухати та аналізувати текст; III групи вправ – вправи на формування вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

До умовно-комунікативних рецептивно-продуктивних вправ ми віднесли вправи I групи. Така група вправ передбачає застосування

прийомів: «Мозкова» атака», «Асоціативний кущ (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання».

До умовно-комунікативних та комунікативних продуктивних ми віднесли до II групи вправ. Для виконання цієї групи вправ використовують прийоми: «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово».

До комунікативних продуктивних ми віднесли III групу вправ. Для виконання цієї групи вправ використовують прийоми: «Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення».

2.2. На основі циклічності навчального процесу з вивчення української мови була розроблена модель навчання зв'язного мовлення учнів перших, других класів на базі технології критичного мислення. Ця модель реалізовуватиметься нами на уроках в три етапи. Етап виклику співвідноситься з до слуханням тексту. На цьому етапі формуватимуться вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. На етапі осмислення робота націлена на формування в молодших школярів вміння уважно слухати та аналізувати текст. Ми можемо назвати цей етап - протягом слухання тексту, тобто відбувається закріплення та формування вмінь молодших школярів поєднувати словосполучення в речення, речення в зв'язне висловлювання, виражати свою думку, логічно будувати розповідь в логічній послідовності, даючи відповіді на запитання під час бесіди, будувати доповнювати та продовжувати речення з опорою на картинку, серію картинок, предметів, слова, заданим початком або кінцівкою речення, редагувати речення з точки зору його змісту, граматики і лексики, відновлювати деформований текст. На третьому етапі ми будемо формувати вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок,

переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. Ця частина уроку є після слухання тексту.

2.3. Під час дослідження нами було проведено педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів: підготовчого, дослідницького, етапу аналізу та узагальнення результатів.

Впровадження системи вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, яке направлене на формування вмінь усного зв'язного мовлення у початкових класах, підвищує ефективність навчання, позитивно впливає на його процес. Аналіз результатів показав, що у дітей з'являється бажання планувати свою діяльність та здійснювати само та взаємоконтроль, а також стає набагато легше висловити свої думки.

Також було досліджено рівень сформованості вмінь зв'язного мовлення в учнів першого, другого класів, розроблено підсистему вправ із застосуванням прийомів технології критичного мислення, направлених на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови, а також описано аналіз дослідно-експериментальної роботи.

В констатувальному етапі експерименту брали участь 20 учнів першого класу. Коефіцієнт навченості за В.П. Беспалько використовувався для визначення рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей. Інтерпретація та опрацювання результатів дозволяє зробити висновки про те, що у класі переважає кількість дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення. В результаті констатувального експерименту на основі визначення коефіцієнту навченості учнів початкової школи та результатів анкетування вчителів школи ми дійшли висновку, що застосування спеціально розробленої методики формування зв'язного мовлення в дітей молодшої початкової школи на основі технології критичного мислення є необхідним (коефіцієнт навченості становив 64%).

Формувальний етап роботи вбачав розроблення і реалізацію комплексу вправ, направлених на формування вмінь зв'язного мовлення. На

контрольному етапі було знов проведено діагностику рівня розвитку зв'язного мовлення. Обчислення коефіцієнту навченості на контрольному етапі (за результатами проведення формувального експерименту) показало його збільшення на 22% або 14 процентних пунктів (з 64% до 78%). Після аналізу отриманих даних, ми можемо спостерігати позитивні зміни, рівень розвитку зв'язного мовлення підвищився.

В результаті чого ми можемо зробити висновки, що впровадження методики із застосуванням прийомів технології критичного мислення, яка направлена на формування вмінь зв'язного мовлення у початкових класах, позитивно впливає на процес навчання та підвищує його ефективність. Створений нами комплекс вправ сприяє розвитку та удосконаленню мовленнєвої діяльності учнів, збагаченню словникового запасу, формуванню вміння підбирати правильні мовні засоби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богун М. І. Методика навчання української мови у дошкільних закладах. Київ.: Вища школа, 1993., 328 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В.. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник. За редакцією А.М. Богуш. Київ: Вища школа, 2007. 542с.
3. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Початкова школа.- 1991. № 2, С. 23-28.
4. Вашуленко М.С.. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
6. Деркач Н. Звукова робота в період навчання грамоти шестирічок // Початкова школа. 1990., №11., С.14-18.
7. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови: Навч. пос., Київ.: Вища школа, 1992., 380с.
8. Закон України «Про освіту». [Електр. ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 06.06.2022 року.)
9. Караман С.О. Мовленнєве спілкування. Стилїстика і культура мовлення. Підручник Українська мова 10 клас (профільний рівень). Ранок, 2018. URL: https://subject.com.ua/textbook/mova/10klas_1/89.html. (дата звернення: 08.07.2022).
10. Кміть О.В., Шульга Н.О. Підсистема вправ для навчання монологічного мовлення старших дошкільників на основі мнемотехніки. Наукові перспективи. Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 9 (15). С. 358-370.
11. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. Тернопіль: Астон, 2008.

12. Концепція 12-річної загальної середньої освіти.//Освіта України, 16 серпня 2000р.

13. . Котик Т.М. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів дистанційної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2015. 295с.

14. Кучеренко Є.М. Проблеми мовної культури в школі// Українська мова і література і школа., 1989., №7. С.8-6.

15. Лякішева А., Вітюк В., Кашуб'як І. Ретроспективний огляд поняття «критичне мислення». Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2019. Вип. 1. С. 29–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2019_1_6 (дата звернення: 16.05.2022).

16. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі: Навч. посібник/ А.М. Богущ. Київ.: Вища шк., 1992., 414 с.

17. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання). Тернопіль: Астон, 2002., 352 с.

18. Неділя Т.В. Формування критичного мислення молодших школярів: сутність та особливості. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки», Київ: МЦНІД, 2021. 68 с. С. 23-25.

19. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H72 H.M. Бібік.-Київ: Літера ЛДТ, 2019., 208 с.

20. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 16.05.2022).

21. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: навч.-метд.посіб./О.І. Пометун. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020, 192 с.

22. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів. Автори-укладачі: О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.

23. Постанова Кабінету міністрів Про затвердження Державного стандарту початкової освіти № 87 від 21 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 18.08.2022).

24. Психология. Словарь. Под общей редакцией А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. Москва: Политиздат, 1990. 494 с.

25. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 1999. 368 с.

26. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ: Магістр., 1997., 255 с.

27. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибрані педагогічні твори: В 5-ти т. Київ, 1976., Т.2., С.419-656.

28. Студфілз. Файловый архив студентов <https://studfile.net/preview/5113806/page:15/> (дата звернення 16.05.2022р.)

29. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.

30. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 1-2 клас. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272. URL: <https://idea-teacher.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/typova-osvitnya-programa-dlya-1-2-klasiv-nush-savchenko-o-ya.pdf> (дата звернення 26.05.2022 року)

31. У чому полягає специфіка усного мовлення. URL: <https://ukrlit.net/article/1025.html>. (дата звернення: 15.11.2021).

32. Халперн Д. Психология критического мышления/ Д. Халперн. СПб.: Питер 2000 г

АНОТАЦІЯ

Сірик О.В. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 013 «Початкова освіта» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2022 рік.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сучасної освітньої технології навчання, а саме технології критичного мислення. Особлива увага приділяється впровадженню цієї технології у формування комунікативних умінь. Вона створює необхідні передумови для більш ефективного навчання і засвоєння знань, набуття навичок та вмінь учнями перших, других класів, результатом чого є покращення навчального процесу. У першому розділі розглянуто теоретичні основи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів із застосуванням технології критичного мислення. У другому розділі сформульовано положення методики навчання зв'язного мовлення за допомогою технології розвитку критичного мислення. Створено підсистему вправ з їх поділом на три групи у відповідності до вмінь, які формуються під час уроку за технологією критичного мислення; розроблено модель навчання.

У даній роботі викладені дослідження основних процесів, описано результати педагогічного експерименту, який підтвердив ефективність впровадження методики із застосуванням технології критичного мислення, направленої на формування вмінь зв'язного мовлення у початкових класах; сформульовано методичні рекомендації щодо формування вмінь зв'язного мовлення молодших школярів.

Ключові слова: зв'язне мовлення, вміння монологічного мовлення, діалогічне мовлення, технологія критичного мислення, методика навчання зв'язного мовлення, учні початкових класів, педагогічний експеримент.

ABSTRACT

Sirik O.V. Development of Primary School Children Coherent Speech Based on Critical Thinking Technology. Qualification Work for Obtaining a Master's Degree in Specialty 013 "Primary Education" of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", 2022.

The qualification work is dedicated to the research of the modern educational technology of learning, namely the technology of critical thinking. Special attention is paid to the implementation of this technology in the formation of communication skills. It creates the necessary prerequisites for more effective learning and acquiring of knowledge and skills by students of the first and second grades, the result of which is the improvement of the educational process. In the first chapter, the theoretical foundations of the development of coherent speech of primary school children based on the technology of critical thinking are considered. In the second chapter, the provisions of the method of teaching coherent speech using the technology of developing critical thinking are formulated. A subsystem of exercises was created with their division into three groups in accordance with the skills that are formed during the lesson using the technology of critical thinking, a training model was developed.

In this paper, the research of the main processes is outlined, the result of an experimental study is described, which confirmed the effectiveness of the implementation of the methodology using techniques of critical thinking technology, aimed at the formation of coherent speech skills in primary grades.

Key words: coherent speech, monologue speech skills, dialogue speech, critical thinking technology, methodology of teaching coherent speech, primary school children, pedagogical experiment.

Додаток А

Опитування вчителів початкової школи в доцільності використання методів технологій критичного мислення для формування зв'язного мовлення в учнів 1 класу.

Запитання	Варіанти відповіді у %	
	Так	Ні
1. Чи знайоме Вам поняття «Критичне мислення»?	100	0
2. Як Ви вважаєте, чи дійсно технологія критичного мислення оптимізує навчання зв'язному мовленню молодших школярів?	98	2
3. Чи використовуєте Ви технології критичного мислення при формуванні у дітей зв'язного мовлення.	95	5
4. Чи вважаєте Ви критичне мислення важливою навичкою 21 століття	97	3

Додаток Б

Тестові завдання.

1. Назвіть птахів, «розмову» яких передають записані слова. Цвірінькають ... (горобці), курличуть ... (журавлі), тьохкають... (солов'ї), гелгочуть ... (гуси). Назвіть свої асоціації до слова «Літо».

2. Продовж речення.

Червень милує

Липень дарує

Серпень приносить

3. Подивіться на малюнок, придумайте заголовок та розкажіть, що на ньому зображено. Складіть розповідь за запитаннями. Розкажи про квіти, які ростуть біля твого будинку.

Чи ростуть квіти біля твого будинку?

Як вони називаються?

Хто їх вирощує?

4. Продовж речення.

Ми говорили про.....

Мене вразило.....

Якщо не доглядати за квітами то.....

Додаток В

Результати дослідження рівня сформованості зв'язного мовлення молодших школярів на констатувальному етапі.

№ п/н	Ім'я та прізвище	Рівень сформованості зв'язного мовлення							
		незадовільний		задовільний		добрий		Відмінний	
		бали		бали		бали		бали	
1	Микита Б.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
2	Максим В.		0,00		0,00		0,00	11	0,92
3	Дарина Д.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
4	Дарина Д.	7	0,58		0,00		0,00		0,00
5	Марія Ж.	4	0,33		0,00		0,00		0,00
6	Артур З.	6	0,50		0,00		0,00		0,00
7	Тимофій К.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
8	Артем К.	5	0,42		0,00		0,00		0,00
9	Євгенія К.		0,00		0,00		0,00	10	0,83
10	Олександр К.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
11	Кіра К.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
12	Микита К.	6	0,50		0,00		0,00		0,00
13	Марія Л.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
14	Нікіта Л.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
15	Аліса Л.	5	0,42		0,00		0,00		0,00
16	Артем О.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
17	Рада П.	4	0,33		0,00		0,00		0,00
18	Хатіра Р.		0,00		0,00		0,00	11	0,92
19	Дарина С		0,00	8	0,67		0,00		0,00
20	Діана Ш.		0,00	8	0,67		0,00		0,00

Додаток Г

Комплекс вправ на основі технології критичного мислення за темою
«Літо»

Розроблений комплекс вправ для розвитку усного монологічного мовлення учнів третього класу на тему «Літо».

Початок уроку. Виклик.

Перше завдання – відгадати загадку, яка розкриє тему уроку.

Загадка

Полунички у сметанці,
Соловей щебече вранці,
Дощик через ситечко,
Наступило.....

(Літечко)

Словникова робота – Які ще явища природи вам відомі крім тих, про які ми згадували в загадках? Учитель може порадити учням звертатися по підказку до «Тематичного словничка».

Мозкова атака. Запитання та відповіді на тему «Літо».

Дайте відповіді на запитання.

Запитання

Які основні ознаки літа?

Чим можна займатися влітку?

Що може бути небезпечного влітку?

Які правила поведінки під час грози?

Чи є якісь прикмети, за якими можна визначити, що наближається гроза?

Які місяці літні, як вони називаються і чому?

Скоромовка

Там, де літо сіно косить,
Заплету веселку в коси.

І піду, де срібні роси

Вранці впали на покоси.

Далі – назвати асоціації до слова «Літо»

Асоціативний кущ. Назвіть свої асоціації до слова «Літо».

Постановка проблемного запитання.

Чому літо кольорове?

Основна частина уроку – етап осмислення.

На цьому етапі формуються в першокласників уміння передати, інтерпретувати, доповнити, або продовжити речення, сказане чи почуте, використовуючи займенники та художні засоби виразності; Це етап можемо назвати практичним, тобто відбувається формування та закріплення вмінь молодших школярів створювати монологи різних функціональних типів (опис, повідомлення, міркування), діалоги з опорою на картинку або серію картинок, слова, заданим початком або кінцівкою, редагувати речення з точки зору його змісту, граматики і лексики, відновлювати деформоване завершене речення.

На етапі осмислення використовуються вправи, розроблені для другого етапу уроку.

Вибери слово. Використовується для активізації словникового запасу. Необхідно вибрати слово, яке відповідає ознакам літа.

«Сніг, веселка, спека, море, райдуга, бурульки.»

З'єднай лініями. Учні, з допомогою критичного мислення вчать об'єднувати поняття за логічною послідовністю.

Незакінчені речення. Ця вправа активізує уяву, критичне мислення, вчить вибудовувати зв'язне висловлювання.

Я люблю літо тому, що.....

Влітку я вдягаю легкий одяг бо.....

Влітку мені подобається.....

Наступне завдання. Необхідно роздивитись зображення та дібрати до нього назву.

Добери назву.

Учні переглядають фрагмент відеоматеріалу про найпоширеніші явищами природи в літку. Педагог проводить бесіду, надаючи можливість кожній дитині висловити свою думку. Наприклад відео - <https://www.youtube.com/watch?v=hpeiR7j4u5o>

У яку пору року відбуваються явища, які ви побачили у відео?

Які найголовніші ознаки цих явищ?

Які з цих явищ доводилося вам бачити?

Що ви при цьому відчували?

Далі необхідно скласти розповідь за малюнком і запитаннями.

Що зображено на малюнку?

Якого кольору трава і дерева і чому?

Що роблять метелики на малюнку?

Що прикрашає травичку?

Заключна частина уроку – рефлексія. Підбиття підсумків, аналіз помилок.

На цьому етапі будуть сформовані вміння робити висновок, лаконічно аргументувати свою думку, правильно та чітко висловлюватись, ставити запитання, давати відкриті відповіді на них.

Ця частина уроку є контрольною. Під час етапу рефлексії учні оцінюють свою успішність та якість виконаних завдань, роблять аналіз виконаних дій.

Злови слово.

Учитель називає слова. Діти плескають у долоні, коли звучить слово, яким можна описати пору року - літо. Наприклад: тепле, яскраве, холодне, райдужне, жовте, зелене, морозне.....

Займи позицію.

Вчитель читає невеличкі речення про літо і пропонує дітям зайняти певну позицію, якщо згодні з думкою в реченні.

Наприклад.

Влітку завжди яскраво світить сонечко.

Влітку кожного дня йде дощ.

Зайнявши позицію учень висловлює свою позицію

Я вважаю що.....

Додаток Д

Результати дослідження рівня сформованості зв'язного мовлення молодших школярів на контрольному етапі

№ п/н	Ім'я та прізвище	Рівень сформованості зв'язного мовлення							
		незадовільний		задовільний		добрий		Відмінний	
		бали		бали		бали		бали	
1	Микита Б.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
2	Максим В.		0,00		0,00		0,00	11	0,92
3	Дарина Д.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
4	Дарина Д.		0,00		0,00		0,00	10	0,83
5	Марія Ж.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
6	Артур З.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
7	Тимофій К.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
8	Артем К.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
9	Євгенія К.		0,00		0,00		0,00	10	0,83
10	Олександр К.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
11	Кіра К.		0,00		0,00		0,00	10	0,83
12	Микита К.	7	0,58		0,00		0,00		0,00
13	Марія Л.		0,00		0,00		0,00	11	0,92
14	Нікіта Л.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
15	Аліса Л.		0,00		0,00	9	0,75		0,00
16	Артем О.		0,00		0,00		0,00	10	0,83
17	Рада П.		0,00	8	0,67		0,00		0,00
18	Хатіра Р.		0,00		0,00		0,00	11	0,92
19	Дарина С		0,00		0,00	9	0,75		0,00
20	Діана Ш.		0,00		0,00		0,00	10	0,83

Додаток Ж

Методичні рекомендації щодо навчання зв'язного мовлення молодших школярів на основі технології критичного мислення

Результати дослідження проблеми навчання зв'язного мовлення школярів перших, других класів на уроках української мови за допомогою технології критичного мислення дозволили сформулювати такі методичні рекомендації щодо його організації та проведення:

1. Навчання зв'язного мовлення дітей на основі технології критичного мислення рекомендується здійснювати під час уроків української мови та на уроках зв'язного мовлення. При цьому виділяють такі етапи уроку:

I етап – Виклику. Цей етап співвідноситься з початком уроку, коли формуватимуться вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами.

II етап – Осмислення. На цьому етапі формуються вміння уважно слухати та аналізувати текст.

III етап – Рефлексія. На цьому етапі будуть сформовані вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми.

2. Перед проведенням навчання учням слід пояснити правила застосування прийомів технології критичного мислення. Вчителі мають знати сутність роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на основі вказаних прийомів. Наведемо нижче їх стислий опис.

3. На етапі виклику, тобто на початку заняття необхідно актуалізувати знання отримані під час попередніх уроків: що таке словосполучення, речення, текст, структура тексту, антоніми, синоніми. Також слід провести роботу над збагаченням словникового запасу, граматичною правильністю мовлення, тобто відбувається робота з формування вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами. Етап виклику

можемо назвати підготовчим етапом перед побудовою зв'язного висловлювання. Під час цієї частини уроку виконуються вправи І групи умовно-комунікативні рецептивно-продуктивні з використанням прийомів «Мозкова атака», «Асоціативний куц (гронування)», «Загадки», «Скоромовки», «Проблемне запитання».

3. Для розвитку вміння прогнозувати зміст тексту за його назвою, ілюстрацією, ключовими словами рекомендовано використовувати прийом «Мозкова атака». Під час виконання цього прийому можна будувати систему запитань – вчитель – діти, діти – діти. Саме тут діти прогнозують зміст тексту по опорним запитанням. Ми можемо спочатку ставити запитання – вчитель – діти, для налаштування дітей, а потім діти – діти, де формуються навички усного діалогічного та монологічного мовлення.

Прийом «Загадка» - активізує увагу та уяву при прогнозуванні теми тексту.

Прийом «Скоромовка» - дуже важливий прийом для учнів першого класу на початку уроку, він сприяє розвитку артикуляційного апарату.

Прийом «Асоціативний куц». Полягає у виділенні дітьми уявних асоціацій, та згадування уже існуючих знань за цією темою. Це необхідно для поповнення словникового запасу слів та прогнозування теми тексту.

Інший прийом технології критичного мислення, який часто використовується на уроках, «Постановка проблемного запитання». Формується активізація критичного мислення для пошуку відповіді на запитання, які стосуються теми тексту.

Головною особливістю прийомів є те, що вони допускають різні шляхи вирішення питань, креативність у пошуку правильних відповідей, формуючи та розвиваючи оригінальність та гнучкість мислення, підтримують стійку цікавість до вивчення нового на уроках. Кожен прийом має за мету розкрити творчий потенціал учнів.

4. Наступним етапом уроку є етап осмислення, під час якого рекомендовано проводити роботу направлену на формування в учнів уміння

уважно слухати та аналізувати текст. Це практичний етап, на якому потрібно формувати та закріплювати вміння молодших школярів створювати діалоги і монологи різних функціональних типів (опис, повідомлення, міркування) з опорою на картинку або серію картинок, слова, заданим початком або кінцівкою, редагувати текст з точки зору його змісту, граматики і лексики, відновлювати деформований текст. На етапі осмислення доцільно використовувати умовно-комунікативні, комунікативні продуктивні вправи, розроблені для другого етапу уроку: «З'єднай лініями», «Добери назву», «Незакінчені речення», «Робота з картками, складання розповіді за малюнком», «Складання розповіді за запитаннями», «Вибери слово».

Приєм «Вибери слово». Використовується для активізації словникового запасу та уваги. Необхідно вибрати слово, яке відповідає темі тексту.

Приєм «З'єднай лініями». Учні, за допомогою критичного мислення вчаться аналізувати текст, об'єднуючи поняття за логічною послідовністю.

Приєм «Незакінчені речення». Ця вправа активізує увагу, уяву, критичне мислення, вчить вибудовувати зв'язне висловлювання.

Приєм «Добери назву». Учні переглядають фрагмент відеоматеріалу по темі тексту, аналізують його, після чого педагог може провести бесіду, надаючи можливість кожній дитині висловити свою думку.

Приєм «Скласти розповідь за малюнком». Прослухавши уважно текст діти аналізують його, складаючи розповіді за малюнком та запитаннями.

5. Третій етап уроку є контрольним. На цьому етапі у молодших школярів формуються вміння виділяти та формувати основну думку тексту, робити висновок, переказувати, використовуючи емоції, образи, слова, словосполучення тексту, мовленнєві форми. На етапі рефлексії учням доцільно провести оцінку успішності та якості виконаних завдань, проаналізувати виконані дії, а вчителю зробити висновки щодо ефективності обраних засобів та прийомів навчання, підбити підсумки уроку. На етапі

рефлексії доцільно використовувати комунікативні продуктивні вправи, розроблені для третього етапу уроку: «Взаємне опитування», «Займи позицію», «Злови слово», «Правильні і неправильні судження», «Віднови речення»

6. Сформульовані методичні рекомендації щодо навчання учнів молодшої початкової школи зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення відображають організаційні процедури, пов'язані з реалізацією навчального процесу у зазначених умовах. Запропоновані рекомендації дають змогу вчителю забезпечити ефективну організацію та проведення навчання зв'язного мовлення на основі технології критичного мислення у межах навчального процесу в закладах загальної середньої освіти.